

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

NEJVYŠŠÍ SOUD A JEHO ROLE V SOUDNÍ SOUSTAVĚ

Diplomová práce

Dita Stočesová

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Praha, prosinec 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 4. 12. 2008

Dita Stočesová

Poděkování

Děkuji paní Doc. JUDr. Aleně Mackové, vedoucí mé diplomové práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze 4. 12. 2008

Dita Stočesová

Osnova diplomové práce – Nejvyšší soud ČR a jeho role v soudní soustavě

Úvod	1
I. Nejvyšší soud ČR a jeho role v soudní soustavě	3
I. 1. Vymezení postavení Nejvyššího soudu ČR a jeho jednotlivé úkoly	3
I. 2. Historický nástin vývoje rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu	5
II. Vnitřní struktura Nejvyššího soudu	9
II. 1. Předseda Nejvyššího soudu	9
II. 2. Místopředseda Nejvyššího soudu	11
II. 3. Předseda senátu a předseda kolegia	11
II. 4. Asistent soudce Nejvyššího soudu	12
II. 5. Senáty Nejvyššího soudu	13
II. 6. Kolegia Nejvyššího soudu	14
II. 7. Plénium Nejvyššího soudu	16
II. 8. Velké senáty kolegií Nejvyššího soudu	17
II. 9. Soudcovská rada	18
II. 10. Odborný a technický aparát Nejvyššího soudu	19
III. Sjednocovací činnost Nejvyššího soudu	20
III. 1. Dovolání	20
III. 1. 1. Obecné vymezení dovolání	20
III. 1. 2. Přípustnost dovolání	21
III. 1. 2. 1. Kritéria přípustnosti dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c)	25
III. 1. 2. 2. Judikatura k přípustnosti dovolání	27
III. 1. 3. Podání dovolání	29
III. 1. 4. Dovolací řízení a rozhodnutí o dovolání	31
III. 1. 4. 1. Obecný výklad	31
III. 1. 4. 2. Úkony soudu prvního stupně v dovolacím řízení	32
III. 1. 4. 3. Řízení u dovolacího soudu	32
III. 1. 4. 4. Rozhodnutí o dovolání	33
III. 1. 4. 5. Řízení po zrušení rozhodnutí	35
III. 1. 5. Proměna právní úpravy civilního dovolání a její úskalí	36
III. 2. Stanoviska Nejvyššího soudu	38
III. 2. 1. Obecný výklad	38
III. 2. 2. Historické souvislosti stanovisek nejvyššího soudu	39
III. 2. 3. Problémy institutu stanovisek	40
III. 2. 4. Postup před zaujetím stanoviska Nejvyššího soudu	44
III. 2. 5. Proces při zaujímání stanovisek	46
III. 3. Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek	49
III. 3. 1. Obecný výklad	49
III. 3. 2. Postup při vydávání Sběrky soudních rozhodnutí a stanovisek	50

III. 3. 3. Uveřejňování stanovisek	50
III. 3. 4. Uveřejňování vybraných rozhodnutí	51
IV. Další aktivity Nejvyššího soudu ČR	52
IV. 1. Legislativní, školící a publikační činnost	52
IV. 2. Činnost zahraničního oddělení Nejvyššího soudu	54
V. Závaznost judikatury	55
V. 1. Obecný výklad	56
V. 2. Význam judikatury v kontinentálním právu	57
V. 2. 1. Historie soudcovského práva v kontinentální Evropě	57
V. 2. 2. Judikatura kontinentální Evropy ve 20. A 21. Století	58
V. 3. Precedens v common law a na evropském kontinentu	59
V. 4. Role judikatury v České republice a její závaznost	62
V. 4. 1. Prospektivní a retrospektivní judikování Nejvyššího soudu	63
V. 4. 2. Ústavně souladné soudcovské dotváření práva v ČR	67
V. 4. 3. Publikace judikatury	68
V. 4. 4. Judikatura v občanském právu	70
V. 4. 5. Judikatura ve věci náhrady nemajetkové újmy v penězích	72
VI. Srovnání činnosti Nejvyššího soudu ČR s Nejvyšším soudem USA	75
VI. 1. Systém a organizace soudů v USA	75
VI. 2. Angloamerický systém obecného práva	76
VI. 3. Nejvyšší soudní instance USA	78
VI. 4. Odlišné funkce nejvyšších soudů	82
Závěr	88

Úvod

Ústava České republiky vychází z ideje právního státu a z principu dělby státní moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, jež jsou považovány za základní atributy demokratického uspořádání státu. Moc soudní je podle článku 90 Ústavy povolána k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovala ochranu právům a jelikož je Nejvyšší soud vrcholným orgánem soudní moci (článek 92 Ústavy), jsou to právě jeho soudci, kteří výkonem svých pravomocí finálně odpovídají za uskutečňování této ideje právního státu.

V minulosti docházelo k omezování soudní moci, jejíž výkon vždy patřil k nejvýznamnějším funkcím státu. Vedle zásahů do soudnictví jako celku se projevovala rovněž tendence okleštit i praxi Nejvyššího soudu, jakožto vrcholného orgánu soudní moci, který nebyl až na trestní věci dostupný pro občany. Po roce 1989 prošel náš právní řád četnými změnami, které se též významnou měrou dotkly justičního systému a Nejvyšší soud ČR je tak v současné době považován vedle Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu za poslední možnost, jak se v našem právním systému domoci spravedlnosti, neboť základní funkcí právního státu je právě garantovat právo na soudní ochranu a každému člověku umožnit svobodný přístup k soudům, Nejvyššímu soudu nevyjímaje.

Cílem mé diplomové práce, jejíž téma zní „Nejvyšší soud a jeho role v soudní soustavě“, je především seznámit čtenáře s činností, funkcemi a složením vrcholného orgánu soudní moci a podrobněji rozebrat jednotlivé sjednocovací funkce Nejvyššího soudu, jež jsou z pohledu sjednocování rozhodovací praxe nižších soudů stěžejní. Doufám, že tato práce poskytne čtenáři ucelený pohled na danou problematiku a přispěje k pochopení samotné podstaty této vrcholné soudní instituce a umožní čtenáři, aby si sám učinil představu, jak se Nejvyššímu soudu daří naplňovat jeho poslání v právním státě.

Diplomovou prací tvoří šest kapitol. Vymezení postavení Nejvyššího soudu ČR a historický nástin jeho nejdůležitějších etap ve vývoji rozhodovací činnosti od vzniku Československé republiky obsahuje první kapitola diplomové práce.

Navazuje seznámení čtenáře s vnitřní organizací Nejvyššího soudu, jež umožňuje čtenáři lépe pochopit, jaké kolektivní orgány a v jakém složení rozhodují o jednotlivých věcech náležejících do pravomoci Nejvyššího soudu ČR.

Nejobsáhlejší třetí kapitola pojednává o klíčových úkolech, které Nejvyšší soud v rámci soustavy obecných soudů plní. Mezi jednotlivé sjednocovací funkce, jimiž naplňuje své poslání, patří rozhodování o dovolání jako mimořádném opravném prostředku, zaujetí stanoviska, rozhodovací činnost velkých senátů kolegií a konečně vydávání Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

V následující kapitole jsem stručně uvedla další aktivity Nejvyššího soudu ČR, kterými se podílí na odborných aktivitách v oblasti práva. Jedná se zejména o legislativní, školící a publikační činnost. Do této kapitoly náleží též činnost zahraničního oddělení Nejvyššího soudu ČR a jeho aktivity na mezinárodním poli.

V páté kapitole diplomové práce jsem čtenáři přiblížila význam soudcovského práva jako relevantního pramene nejen v zemích angloamerické právní kultury, ale též v kontinentální Evropě, naší republiku nevyjímaje, a pojednala o argumentační závaznosti judikatury.

Diplomovou prací uzavírá kapitola věnovaná srovnání činnosti našeho Nejvyššího soudu s činností jedné z nejmocnějších institucí Ameriky, jejíž judikatura má mimořádný vliv na judikaturu evropských ústavních soudů a po jejím vzoru ústavní soudy v kontinentální Evropě zaměřují od konce šedesátých let svou pozornost výlučně na oblast ochrany základních práv a svobod.

I. Nejvyšší soud ČR a jeho role v soudní soustavě

I. 1. Vymezení postavení Nejvyššího soudu ČR a jeho jednotlivé úkoly

K pochopení pravomoci a působnosti Nejvyššího soudu je důležité se nejprve seznámit s organizací a působností celé soudní soustavy v ČR, kterou se rozumí „organizační uspořádání soudnictví, jeho struktura, stupně a základní vztahy mezi soudy jako jejími články.“¹ Soustava soudů je vymezena v článku 91 Ústavy² a tvoří ji Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. Základním článkem organizace soudů jsou okresní soudy, jež jsou v zásadě příslušné v řízení v prvním stupni ve věcech civilních, obchodních i trestních. Náš právní řád je založen na zásadě dvojinstančnosti soudního řízení, proto proti rozhodnutím prvnostupňových soudů je zásadně přípustný opravný prostředek, který směřuje k soudu vyššího stupně. Soudem vyššího stupně, jež bude rozhodovat o opravném prostředku, je soud krajský nebo vrchní.³ Organizační strukturu soudnictví završuje Nejvyšší soud ČR, který je v našem právním systému vedle Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu poslední možností, jak se domoci spravedlnosti a představuje vrcholný soudní orgán ve věcech patřících do pravomoci soudů v občanském soudním řízení a v trestním řízení s výjimkou záležitostí, o nichž rozhodují právě Ústavní soud ČR a Nejvyšší správní soud ČR.

Základním právním předpisem, který upravuje postavení Nejvyššího soudu je Ústava ČR.⁴ Působnost a organizaci soudů rozvádí dále zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Podrobnější úpravu činnosti Nejvyššího soudu obsahuje Jednací řád přijímaný plénem Nejvyššího soudu a Rozvrh práce vydávaný předsedou Nejvyššího soudu.

¹ Ilona Schelleová a kolektiv, Civilní proces, Praha : Eurolex Bohemia, 2006

² Článek 91 Ústavy odst. 1 – soustavu soudů tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. Zákon může stanovit jejich jiné označení; odst. 2 – působnost a organizaci soudů stanoví zákon.

³ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

⁴ Ústava ČR ve své hlavě IV. věnované soudní moci vymezuje postavení Nejvyššího soudu jako vrcholného soudního orgánu ve věcech patřících do pravomoci soudů.

Nejvyšší soud jako vrcholný soudní orgán ve věcech patřících do pravomoci soudů v občanském soudním řízení a v trestním řízení zajišťuje jednotu a zákonnost rozhodování tím, že:

- a) rozhoduje o mimořádných opravných prostředcích v případech stanovených zákony o řízení před soudy,
- b) rozhoduje v jiných případech stanovených zvláštním právním předpisem nebo mezinárodní smlouvou, s níž vyslovil souhlas Parlament, jíž je Česká republika vázána a která byla vyhlášena.¹

Nejvyšší soud dále rozhoduje:

- a) o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí cizozemských soudů, vyžaduje-li to zvláštní právní předpis nebo mezinárodní smlouva, s níž vyslovil souhlas Parlament, jíž je Česká republika vázána a která byla vyhlášena,
- b) v dalších případech stanovených zvláštním právním předpisem nebo mezinárodní smlouvou, s níž vyslovil souhlas Parlament, jíž je Česká republika vázána a která byla vyhlášena.²

Hlavním posláním Nejvyššího soudu jako vrcholného článku soustavy obecných soudů (článek 92 Ústavy) je zajišťování jednoty a zákonnosti rozhodování soudů, které realizuje rovněž typickými soudními prostředky, tj. především rozhodováním v konkrétních věcech. Jediným, a to neprocesním prostředkem jednotného rozhodování je zaujetí stanovisek k rozhodovací činnosti soudů (§ 14 odst. 3 zákona o soudech a soudcích). Podle tohoto ustanovení Nejvyšší soud sleduje a vyhodnocuje pravomocná rozhodnutí soudů v občanském soudním řízení a v trestním řízení a na jejich základě v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujímá stanoviska k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu. Nejvyšší soud je soudem kasačním ve věcech civilních i trestních, tzn., že rozhoduje pouze o mimořádných opravných prostředcích v civilním (dovolání) i trestním (stížnost pro porušení

¹ § 14 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích

² § 14 odst. 2 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích

zákonu, dovolání) řízení. Výjimkou je jednoinstanční řízení v prvním stupni podle § 9 odst. 5 OSŘ.^{1 2}

Soudci Nejvyššího soudu též spolu se soudci Nejvyššího správního soudu rozhodují o kladných nebo záporných kompetenčních sporech o pravomoc nebo věcnou příslušnost vydat rozhodnutí, jehož stranami jsou soudy konající v občanském soudním řízení a správní soudy anebo soudy a orgány moci výkonné, územní, zájmové nebo profesní samosprávy. O kompetenčním sporu rozhoduje zvláštní senát složený ze tří soudců Nejvyššího soudu a tří soudců Nejvyššího správního soudu, který jedná a rozhoduje v sídle Nejvyššího správního soudu.³

Nejvyšší soud ČR je soudním orgánem s mimořádným významem. V minulosti vynesl důležité rozsudky v restitučních sporech, například o vlastnictví Svatovítské katedrály nebo vrácení zámku Opočno. V poslední době na sebe upozorňuje především kvůli sporům, jež vede současná předsedkyně Nejvyššího soudu Iva Brožová s prezidentem Václavem Klausem.⁴

I. 2. Historický nástin vývoje rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu

Historický vývoj Nejvyššího soudu do jisté míry kopíruje společenskou změnu, k níž docházelo od vzniku Československé republiky. Historii vrcholného orgánu soudní soustavy proto můžeme rozdělit do několika etap, a to od r. 1918 do současnosti.

Novodobá historie Nejvyššího soudu začíná vznikem Československé republiky v roce 1918. Jedním z prvních zákonů, které byly po vzniku republiky vydány, byl zákon č. 5/1918 Sb.⁵, který vymezil postavení Nejvyššího soudu ČSR. Podle tohoto zákona se zřídil Nejvyšší soud pro celý obvod československého státu. Původně soud

¹ § 9 odst. 5 - Nejvyšší soud České republiky (dále jen "Nejvyšší soud") rozhoduje jako soud prvního stupně, stanoví-li tak zvláštní právní předpis.

² Jaruška Stavinohová, Petr Hlavsa, Civilní proces a organizace soudnictví, Brno : Masarykova univerzita, 2003, str. 101

³ Zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů

⁴ <http://www.ct24.cz/domaci/31489-nejvyssi-soud-dnes-oslavil-15-vyroci/>

⁵ Zákon ze dne 2. listopadu 1918, jímž se zřizuje Nejvyšší soud

sídlil v Praze, ale v roce 1919 přesídlil do Brna. Nejvyšší soud byl třetí instancí pro věci civilní i trestní, dále mohl dávat podněty k vydávání justičních zákonů anebo jejich pozměňování. Organizace soudu byla téměř shodná s organizací Nejvyššího soudního a kasačního dvora ve Vídni, jak působil do roku 1918. Složení Nejvyššího ČSR tvořil první a druhý prezident, sedm senátních prezidentů (od roku 1930 se jejich počet zvýšil na devět) a čtyřicet radů (resp. od roku 1930 čtyřicet osm).¹

Prakticky po celé období první republiky existoval právní dualismus, jenž byl v době nesvobody ještě prohlouben. Následkem Protektorátu existovaly po roce po roce 1945 dva nejvyšší soudy, kdy se k původnímu prvorepublikovému přidal Slovenský nejvyšší soud se sídlem v Bratislavě. V červnu 1945 uzavřela vláda ČSR se Slovenskou národní radou dohodu o tom, že nejvyšší soudní tribunály (Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud) budou společné pro území celého státu. Později bylo toto ujednání další dohodou z dubna 1946 pozměněno v tom smyslu, že nejvyšší soudy v Brně a Bratislavě se považují při zachování jejich dosavadní organizace a působnosti dle předpisů pro ně platných za součást jednotného Nejvyššího soudu, který měl sídlo v Brně.²

Zákon o zlidovění soudnictví³ z roku 1948 se podstatným způsobem dotkl celé organizace soudnictví, tudíž i Nejvyššího soudu. Složení vrcholného orgánu soudní soustavy bylo doplněno o potřebný počet soudců z lidu, jejichž počet určoval první předseda Nejvyššího soudu. Soudní moc vykonával Nejvyšší soud v senátech, které se skládaly ze dvou soudců z povolání a tří soudců z lidu, jež u soudu působili jako přísedící. Při rozhodování byly hlasy soudců z povolání i soudců z lidu rovnocenné. Soudci z lidu působili dokonce i při rozhodování o stížnostech pro porušení zákona. Vzhledem k tomu, že soudci z lidu byli povoláváni k výkonu funkce orgány státní správy a v případě Nejvyššího soudu dokonce vládou, jednalo se o vážný zásah do

¹ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

² Viz tamtéž.

³ Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví

principu nestrannosti a nezávislosti soudů, k němuž by v právním státě vůbec nemělo docházet.¹

Další období ve vývoji Nejvyššího soudu počalo se vznikem československé federace. Na základě ústavního zákona o čs. federaci² z roku 1968 vznikla federální struktura orgánů. Můžeme říci, že v té době existovaly tři nejvyšší soudy. Vedle nejvyššího soudního orgánu československé federace tak vznikly i nejvyšší soudy obou republik. Nejvyšší soud ČSSR byl vrcholným soudním orgánem pro celý obvod ČSSR se sídlem v Praze, jehož hlavním úkolem byl výkon dozoru nad zákonností v rozhodovací činnosti soudů a nad zajištěním jednotnosti judikatury. Okruh jeho rozhodovací činnosti v té době byl téměř totožný se současným. Nejvyšší soud ČSSR však nikdy nerozhodoval jako soud prvního stupně. Podle současné právní úpravy rozhoduje Nejvyšší soud ČR jako soud prvního stupně tehdy, stanoví-li tak zvláštní právní předpis.³ Konkrétně měl Nejvyšší soud ČSSR na starost rozhodování o řádných opravných prostředcích, rozhodování o stížnostech pro porušení zákona a zaujímání stanovisek k zajištění jednotného výkladu a stanovisek ke správnému výkladu zákonů a jiných právních předpisů. Zákonem o organizaci soudů mu byly vedle těchto základních úkolů svěřeny úkoly další. Nejvyšší soud tak například rozhodoval o uznání rozhodnutí cizozemských soudů na území ČSSR, řešil spory o místní příslušnost, kompetenční spory mezi vojenskými a ostatními soudy atd. Specifickým případem pak bylo přezkoumávání zákonnosti pravomocného rozsudku, jímž byl uložen trest smrti. Nejvyšší soud vykonával svoji činnost v senátech, kolegiích a v plénu. V té době již byly tříčlenné nebo pětičlenné senáty složeny jen ze soudců z povolání, soudci z lidu se již ve složení senátu neobjevovali. Na rozdíl od současných kolegií, se u Nejvyššího soudu ČSSR rozlišovalo kolegium občanskoprávní, trestní a vojenské.⁴

¹ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

² Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci

³ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 9 odst. 5

⁴ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

Společenské změny, ke kterým došlo v souvislosti s pádem komunismu, se do činnosti Nejvyššího soudu ČR zásadním způsobem nepromítly. Po roce 1989 se zásadní změna soudního aparátu dotkla Nejvyššího soudu jen v oblasti personální. Organizačně zůstalo zachováno postavení Nejvyššího soudu i jeho struktura.

Zásadní zlom přinesl až rozpad České a Slovenské federativní republiky, neboť v důsledku rozdělení obou republik byl zrušen systém federálních a republikových orgánů a pravomoc Nejvyššího soudu ČSFR přešla k 1. 1. 1993 na Nejvyšší soud ČR. Od té doby můžeme opět hovořit o unitární organizaci našeho soudnictví. Při zahájení své činnosti měl Nejvyšší soud čtyři kolegia (trestní, občanskoprávní, obchodní a vojenské). Tento stav se udržel pouze rok, neboť se zrušením vojenského soudnictví došlo dnem 1. 12. 1993 i ke zrušení vojenského kolegia a všichni jeho členové se stali členy kolegia trestního.¹

Na počátku své existence disponoval Nejvyšší soud pouze pravomocemi, které převzal od Nejvyššího soudu České a Slovenské Federativní republiky, a tak převážnou část rozhodovací agendy, která dnes náleží Nejvyššímu soudu, vykonával Vrchní soud v Praze. Tento stav trval přibližně dva roky. S účinností od 1. 9. 1995 bylo do výlučné působnosti Nejvyššího soudu zařazeno rozhodování o stížnosti pro porušení zákona v trestních věcech a v civilních věcech byla s účinností od 1. 1. 1996 do výlučné působnosti Nejvyššího soudu zařazena agenda dovolání. Až touto změnou se tedy Nejvyšší soud stal opravdovým vrcholem soudní soustavy, jak to předpokládá Ústava ČR ve své hlavě čtvrté o soudní moci. Oba vrchní soudy (Vrchní soud v Praze a Vrchní soud v Olomouci) od té doby figurují především jako soudy odvolací (stížnostní). Na uvedené rozšíření kompetencí Nejvyššího soudu bylo nutno reagovat výrazným zvýšením počtu soudců, neboť nárůst agendy Nejvyššího soudu způsobil mnohonásobně vyšší zatížení občanskoprávního i trestního kolegia. K dalšímu výraznému rozšíření rozhodovací agendy Nejvyššího soudu, a tím samozřejmě i nárůstu nápadu, došlo od 1. 1. 2002, kdy bylo

¹ Viz tamtéž.

zavedeno do trestního řádu dovolání jako další mimořádný opravný prostředek ve věcech trestních.¹

II. Vnitřní struktura Nejvyššího soudu

V této části diplomové práce bych čtenáře ráda seznámila s vnitřní organizací Nejvyššího soudu. Každý soud začleněný do soudní soustavy musí být vnitřně strukturován, aby mohly být zajišťovány funkce, jež má naplňovat. Nejvyšší soud ČR se tedy skládá z předsedy soudu, místopředsedy soudu, předsedů kolegií, předsedů senátů a dalších soudců.² Rozhodovací činnost Nejvyššího soudu vykonávají soudci. Předseda a místopředseda Nejvyššího soudu vykonávají kromě rozhodovací činnosti také státní správu Nejvyššího soudu v rozsahu stanoveném zákonem o soudech a soudcích. Předsedové kolegií kromě rozhodovací činnosti též organizují a řídí činnost kolegií. Předsedové senátu organizují a řídí činnost senátů.³ Na činnosti Nejvyššího soudu se tedy podílí předseda a místopředseda Nejvyššího soudu, předsedové kolegií a předsedové senátu, asistent soudce Nejvyššího soudu, z kolektivních orgánů se jedná o soudcovskou radu, senáty, kolegia, plénium a konečně velké senáty Nejvyššího soudu.

Soudci Nejvyššího soudu tvoří senáty, velké senáty kolegií, kolegia a plénium (článek 1 odstavec 2 JŘ).

II. 1. Předseda Nejvyššího soudu

Předseda Nejvyššího soudu je podle článku 62 f) Ústavy ČR jmenován ze soudců prezidentem republiky. Vykonává soudnictví náležející Nejvyššímu soudu, plní funkce správní a řídicí a organizuje

¹ Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu ČR za období let 1993-2007

² Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 15 odst. 1

³ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 15 odst. 2

činnost ostatních soudců Nejvyššího soudu. Můžeme tedy říci, že celkově dohlíží na řádné fungování Nejvyššího soudu.

V souladu s Rozvrhem práce vykonává soudnictví náležející Nejvyššímu soudu jako předseda senátu nebo soudce. Předseda může předsedat nebo se zúčastnit jednání kteréhokoliv kolegia, svolává plénum Nejvyššího soudu, na základě pravomocných rozhodnutí soudů navrhuje kolegiím nebo plénu zaujetí stanoviska ke správnému a jednotnému výkladu zákonů nebo jiných právních předpisů.¹

Z funkcí správních předseda především dbá o řádný chod Nejvyššího soudu po stránce personální, organizační, hospodářské a finanční, jmenuje předsedy kolegií a předsedy senátů Nejvyššího soudu a uvolňuje z funkce předsedy kolegií, podává návrhy na zproštění funkce soudců Nejvyššího soudu, stanoví Rozvrh práce, vydává Organizační a Kancelářský řád. Jeho poradním orgánem je 5ti členná soudcovská rada.²

Jakým způsobem předseda Nejvyššího soudu vykonává soudnictví a organizuje činnost ostatních soudců, stanoví článek 25 odstavec 1 JŘ.³

¹ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

² Viz tamtéž.

³ Článek 25 odstavec 1 jednacího řádu – Předseda Nejvyššího soudu vykonává soudnictví náležející Nejvyššímu soudu a organizuje činnost ostatních soudců Nejvyššího soudu způsobem stanoveným zákonem, zejména tím, že:

- a) svolává zasedání pléna Nejvyššího soudu, určuje jeho program a řídí jeho jednání,
- b) navrhuje plénu Nejvyššího soudu sloučení nebo opětné rozdělení občanskoprávního kolegia a obchodního kolegia,
- c) předsedá Shromáždění soudců Nejvyššího soudu,
- d) vydává Statut činnosti Nejvyššího soudu při odborném vzdělávání soudců,
- e) může se zúčastnit jednání kteréhokoliv kolegia,
- f) předsedá nebo zasedá v senátě podle rozvrhu práce,
- g) na základě pravomocných rozhodnutí soudů navrhuje plénu nebo kolegiím zaujetí stanoviska k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu,
- h) jmenuje předsedy kolegií a předsedy senátů Nejvyššího soudu a odvolává nebo uvolňuje z funkce předsedy kolegií,
- i) na návrh soudce Nejvyššího soudu jmenuje a odvolává jeho asistenta,
- j) zprošťuje předsedu vrchního soudu, soudce Nejvyššího soudu a asistenta soudce Nejvyššího soudu povinnosti zachovávat mlčenlivost o věcech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s výkonem své funkce,
- k) vydává rozvrh práce Nejvyššího soudu a zajišťuje jeho uveřejnění na internetových stránkách Nejvyššího soudu a vnitřní počítačové síti Nejvyššího soudu,
- l) řídí vydávání Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, pokud k tomu nepověří místopředsedu,
- m) vydává organizační a kancelářský řád Nejvyššího soudu a zajišťuje jeho zveřejnění,
- n) je oprávněn podat návrh na zahájení kárného řízení proti kterémukoliv soudci působícímu u obecných soudů,
- o) vydává jednací řád Nejvyššího soudu.

V rozsahu stanoveném zákonem o soudech a soudcích dbá o důstojnost jednání, o dodržování zásad soudcovské etiky a o plynulost soudního řízení u Nejvyššího soudu (článek 25 odstavec 2 JŘ).

Předseda dále vyřizuje stížnosti na průtahy v řízení, na nevhodné chování nebo narušování důstojnosti řízení místopředsedou soudu, předsedy senátu, soudci, asistenty soudců a dalšími zaměstnanci, jež působí u Nejvyššího soudu (článek 25 odstavec 3 JŘ).

II. 2. Místopředseda Nejvyššího soudu

Místopředseda Nejvyššího soudu je obdobně jako jeho předseda jmenován ze soudců prezidentem republiky (článek 62 f) Ústavy ČR).

Pravomoci místopředsedy můžeme dělit jednak na ty, které vykonává v době přítomnosti předsedy Nejvyššího soudu, a dále na ty, jež souvisejí se zastupováním předsedy v době jeho nepřítomnosti. Místopředseda Nejvyššího soudu se podílí na výkonu správy a soudnictví zejména tím, že zastupuje předsedu v době jeho nepřítomnosti. V době, kdy předseda dlouhodobě nemůže vykonávat svou funkci, jej zastupuje v plném rozsahu. Je-li předseda Nejvyššího soudu přítomen, vykonává ty pravomoci, jimiž je předsedou pověřen (článek 26 odstavec 1 JŘ). Zejména z pověření předsedy Nejvyššího soudu řídí vydávání Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

Na výkonu soudnictví se místopředseda podílí především tím, že se může zúčastnit jednání kteréhokoliv kolegia, předsedá nebo zasedá v senátě podle rozvrhu práce, sleduje činnost kolegií a na základě zjištěných poznatků dává předsedovi Nejvyššího soudu podněty k dalšímu postupu (článek 26 odstavec 2 JŘ).

II. 3. Předseda senátu a předseda kolegia

V čele každého senátu i kolegia Nejvyššího soudu stojí jeho předseda. Předseda senátu organizuje práci senátu, jednotlivým členům

senátu přiděluje o věci, o nichž mají rozhodovat, dbá o rovnoměrné pracovní zatížení všech členů senátu a odpovídá za řádné a včasné vyřizování přidělených věcí. V čele kolegií jsou taktéž jejich předsedové, kteří řídí a organizují jejich činnost. Předseda kolegia dále přiděluje senátům napadlé věci podle Rozvrhu práce, svolává a řídí zasedání a pracovní porady kolegia, navrhuje kolegiu na základě pravomocných rozhodnutí soudů zaujetí stanoviska ke správnému a jednotnému výkladu zákonů nebo jiných právních předpisů, předává předsedovi Nejvyššího soudu podklady k sestavení Rozvrhu práce.¹

II. 4. Asistent soudce Nejvyššího soudu

Od roku 2000 spolupracují na Nejvyšším soudě se soudci také jejich asistenti. Jejich úkolem je především napomáhat soudcům Nejvyššího soudu v jejich činnosti. Asistenti soudců mají na starosti jednak přípravu podkladů pro rozhodování, a stejně tak pomáhají soudcům i při výkonu jejich činnosti. Z pověření soudce Nejvyššího soudu mohou činit jednotlivé úkony řízení.

Každému soudci působícímu na Nejvyšším soudě je jmenován alespoň jeden asistent, jehož pracovní poměr vzniká jmenováním.² Asistenta soudce jmenuje a odvolává předseda Nejvyššího soudu na návrh soudce, o jehož asistenta se jedná. Funkce asistenta soudce je přímo vázána na konkrétního soudce a považuje se za zrušenou, pokud zanikne funkce příslušného soudce.³ Podmínky pro jmenování asistentem stanoví ustanovení § 16 odstavec 3 zákona o soudech a soudcích, které říká, že asistentem soudce může být jmenován bezúhonný občan, který má vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu v oblasti práva na vysoké škole v ČR. Každý asistent je povinen zachovávat mlčenlivost o věcech, o nichž se dozvěděl

¹ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

² Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 16 odstavec 1

³ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 16 odstavec 2

v souvislosti s výkonem své funkce, a to i po jejím zániku. Této povinnosti jej může zprostit předseda Nejvyššího soudu.¹

II. 5. Senáty Nejvyššího soudu

Nejvyšší soud rozhoduje v senátech, ve velkých senátech kolegií a kárných senátech (článek 3 odstavec 1 JŘ). Senáty se skládají z předsedy senátu a dvou soudců. Tyto tříčlenné senáty rozhodují zejména o dovoláních, ve věcech trestních i o stížnostech pro porušení zákona, dále o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí cizozemských soudů na území ČR, pokud to vyžaduje zvláštní právní předpis nebo mezinárodní smlouva.

Jak již bylo řečeno, v čele každého senátu Nejvyššího soudu je jeho předseda, který organizuje práci senátu včetně přidělování věcí jednotlivým členům senátu. Každý senát musí mít svého předsedu. Není ovšem vyloučeno, aby v jednom senátě bylo současně ve funkci předsedy senátu více soudců. Za této situace organizuje práci senátu ten předseda, o kterém to stanoví rozvrh práce (jedná se o řídicího předsedu senátu). Řídicího předsedu zastupuje ten člen senátu, který je uveden v rozvrhu práce na druhém místě.²

Senáty i jejich členové samostatně mají oprávnění navrhnout uveřejnění vhodných rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, upozorňovat předsedy kolegií na případy nesprávného a nejednotného výkladu zákonů, připravovat návrhy stanovisek k výkladu zákonů a jiných právních předpisů a zajišťovat podklady ke zprávám a legislativním návrhům pro předsedu Nejvyššího soudu a předsedu kolegia. V souvislosti se svou rozhodovací činností mohou senáty podávat návrhy na zahájení řízení před Ústavním soudem.³

Pokud dojde mezi senáty téhož kolegia k neshodě o tom, kterému senátu podle rozvrhu práce přísluší vyřízení věci, určí příslušný senát předseda kolegia (článek 7 odstavec 1 JŘ). Jiná situace nastává tehdy,

¹ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 16 odstavec 4

² Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 4 odstavec 2

³ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

dojde-li k neshodě o příslušnosti mezi senáty dvou kolegií. Příslušný senát k vyřízení věci je určen dohodou předsedů těchto kolegií. Pokud by nedošlo k dohodě do 15 dnů od předložení spisu předsedovi kolegia, předloží předseda kolegia spis k rozhodnutí o určení senátu předsedovi Nejvyššího soudu. (článek 7 odstavec 2 JŘ).

Nejvyšší soud může rozhodovat také v kárných senátech, jejichž způsob ustavení a složení stanoví zvláštní zákon.¹

II. 6. Kolegia Nejvyššího soudu

Soudci Nejvyššího soudu tvoří podle úseku své činnosti kolegia. V současné době má Nejvyšší soud občanskoprávní a obchodní kolegium a trestní kolegium. V čele kolegií jsou předsedové, kteří řídí a organizují jejich činnost.

Kolegia mají k zajištění zákonnosti a jednotnosti rozhodování zejména sledovat pravomocná rozhodnutí soudů a zobecňovat získané poznatky, předkládat předsedovi Nejvyššího soudu na základě pravomocných rozhodnutí soudů podněty k návrhům na zaujetí stanoviska ke správnému a jednotnému výkladu zákonů nebo jiných právních předpisů, provádět výběr a rozhodovat o zařazení rozhodnutí do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Za účelem zaujetí stanoviska si kolegia mohou vyžádat vyjádření předsedů vrchních soudů, představitelů správních orgánů a právnických osob. Kolegia a jejich členové dále samostatně zpracovávají připomínky k osnovám zákonů a vyřizují různá podání.²

Jednání kolegia jsou neveřejná, ale mohou k nim být přizvány též další osoby. Podle povahy projednávané věci může na zasedání kolegia jeho předseda pozvat zástupce jiných kolegií, zástupce vrchních nebo krajských soudů, Nejvyššího správního soudu, Nejvyššího státního

¹ Zákon č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců, ve znění pozdějších předpisů; podle ustanovení § 4 odstavec 1 – jsou senáty složeny z předsedy senátu a 4 soudců, jde-li o řízení ve věcech soudců.

² Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

zastupitelství, popř. jiných zainteresovaných orgánů a osob. Písemné podklady pro jednání kolegia a pozvánka na jeho jednání musí být rozeslány členům kolegia a přizvaným osobám nejméně osm pracovních dnů přede dnem jednání kolegia. Kolegium se může platně usnášet za přítomnosti nadpoloviční většiny svých členů, při zaujetí stanoviska musí být přítomny nejméně dvě třetiny členů kolegia. K rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu zaujímá kolegium stanovisko, v ostatních případech rozhoduje usnesením. O průběhu zasedání kolegia a hlasování se sepisuje protokol, k němuž se připojují písemně zpracované názory přehlasovaných členů kolegia (článek 15 JŘ).

Za určité situace je předseda kolegia povinen kolegium svolat. Předseda je tak povinen učinit k návrhu předsedy Nejvyššího soudu nebo velkého senátu kolegia na zaujetí stanoviska, nebo na žádost jedné třetiny soudců kolegia (článek 14 JŘ).

Občanskoprávní a obchodní kolegium

Jak již bylo řečeno, u Nejvyššího soudu působí 2 kolegia. Nyní blíže rozeberu činnost občanskoprávního a obchodního kolegia, jež jsou pro účely mé diplomové práce relevantní.

Novelou občanského soudního řádu¹ bylo s účinností od 1. 1. 1992 do českého právního řádu zakotveno dovolání jako mimořádný opravný prostředek v civilních věcech. Od vzniku samostatné ČR rozhodoval Nejvyšší soud v rámci občanskoprávního a obchodního kolegia o dovoláních proti rozhodnutím Vrchního soudu v Praze a s účinností od 1. 1. 1996 projednává tento mimořádný opravný prostředek proti rozhodnutím krajských soudů a obou vrchních soudů (tedy Vrchního soudu v Praze i Vrchního soudu v Olomouci).

Další významnou agendou, o níž rozhodoval Nejvyšší soud do zřízení Nejvyššího správního soudu, byla agenda správního soudnictví. Po zřízení Nejvyššího správního soudu, tedy od 1. 1. 2003 rozhoduje

¹ Zákon č. 519/1991 Sb.

Nejvyšší soud jen ty věci správního soudnictví, které jsou upravené v nové části páté občanského soudního řádu.¹

Mezi civilní agendu tohoto kolegia dále patří spory o příslušnost mezi soudy (§ 11 odst. 3, § 104a o.s.ř.), návrh na přikázání věci jinému soudu téhož stupně (§ 12 odst. 1, 2, 3 o.s.ř.), návrh na vyloučení soudců Nejvyššího soudu z projednávání a rozhodování věci (§ 14, § 16 o.s.ř.), návrh na určení soudu, který věc projedná a rozhodne, jde-li o věc, která patří pravomoci českých soudů (§ 11 odst. 1 o.s.ř.), návrhy na uznání cizozemských rozhodnutí ve věcech manželství a určení a popření otcovství (§ 67 zákona č. 97/1963 Sb.), návrhy na určení lhůty podle § 174a zákona č. 6/2002.²

II. 7. Plénum Nejvyššího soudu

Plénum Nejvyššího soudu, jež je složeno z předsedy a místopředsedy Nejvyššího soudu, předsedů kolegií, předsedů senátů a ostatních soudců Nejvyššího soudu, je jeho nejvýznamnějším kolektivním orgánem. Zasedání pléna jsou neveřejná, mohou se jich však zúčastnit předsedové vrchních a krajských soudů, ministr spravedlnosti i další osoby. Plénum projednává a usnází se zejména na Jednacím řádu Nejvyššího soudu, rozhoduje o sloučení a rozdělení kolegií a v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujímá stanoviska k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu v otázkách týkajících se všech kolegií nebo sporných mezi kolegií (článek 17 JŘ). Též projednává zprávy o účinnosti zákonů a jiných obecně závazných právních předpisů.³

Aby bylo plénum Nejvyššího soudu usnášeníschopné, je třeba přítomnosti nejméně dvou třetin jeho členů. Plénum svolává, určuje jeho program a řídí jeho jednání předseda Nejvyššího soudu, který je povinen jej svolat, požádá-li o to nejméně třetina všech soudců Nejvyššího soudu. Program pléna v takovém případě určí předseda Nejvyššího soudu podle

¹ Podle § 244 až 250l o.s.ř.

² Viz Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu za období let 1993-2007

³ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

návrhu toho, kdo o svolání pléna požádal.¹ Podrobnější úpravu průběhu zasedání pléna obsahuje jednací řád Nejvyššího soudu.

II. 8. Velké senáty kolegií Nejvyššího soudu

Podle zákonné úpravy rozhoduje Nejvyšší soud v senátech nebo ve velkých senátech kolegií, které byly u Nejvyššího soudu ustaveny s účinností od 1. 1. 2001². Velké senáty se na rozdíl od tříčlenných senátů skládají nejméně z devíti soudců příslušného kolegia. Jestliže některé kolegium Nejvyššího soudu čítá více než dvacet sedm soudců, skládá se velký senát tohoto kolegia z jedné třetiny všech soudců kolegia. V současné době tvoří velký senát trestního kolegia devět soudců a velký senát občanskoprávního a obchodních kolegia tvoří 13 soudců. V každém z kolegií Nejvyššího soudu se vytváří jen jeden velký senát.³

Jeden z členů velkého senátu je ustanoven jeho předsedou, jež je určen na kalendářní rok v rozvrhu práce předsedou Nejvyššího soudu (§ 19 odstavec 4 zákona č. 6/2002).

K rozhodování velkého senátu kolegia dochází tehdy, je-li mu věc postoupena tříčlenným senátem Nejvyššího soudu. Pokud senát Nejvyššího soudu při svém rozhodování dospěje k právnímu názoru, jež je odlišný od právního názoru již vyjádřeného v rozhodnutí Nejvyššího soudu, postoupí podle zákona o soudech a soudcích věc k rozhodnutí velkému senátu kolegia. Při postoupení věci je senát povinen svůj odlišný názor zdůvodnit (§ 20 odstavec 1 zákona č. 6/2002). Jedná se o případy, kdy se jeví jako žádoucí rozhodnutí velkého senátu, zda setrvat u názoru již vyjádřeného Nejvyšším soudem nebo se od něj v důvodných případech odchýlit. Velkým senátům kolegií lze uvedeným postupem předložit věc pouze tehdy, týká-li se sporná otázka hmotného práva.

¹ Zákon č. 6/2002, o soudech a soudcích, § 23

² Velké senáty kolegií byly u Nejvyššího soudu ČR ustaveny zákonem č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován s účinností od 1. 1. 2001 zákon o soudech a soudcích.

³ Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

Tento postup se tedy neuplatní, jde-li o právní názor o procesním právu. Dospěje-li ovšem senát jednomyslně k závěru, že řešená procesní otázka má po právní stránce zásadní význam, postoupí věc velkému senátu k rozhodnutí, přestože se jedná o spornou otázku procesního práva. Postoupení věci velkým senátům nepřichází v úvahu také tehdy, byla-li sporná otázka již vyřešena stanoviskem Nejvyššího soudu.¹

Všechna rozhodnutí velkých senátů kolegií Nejvyššího soudu jsou v anonymizované podobě publikována na jeho internetových stránkách.

Závěrem můžeme říci, že se velké senáty kolegií významným způsobem podílejí na sjednocovací činnosti Nejvyššího soudu.

II. 9. Soudcovská rada

Podle zákona o soudech a soudcích se soudcovské rady zřizují nejen u Nejvyššího soudu, ale také u soudů vrchních a krajských a za určitých podmínek též u soudu okresního. Soudcovská rada zřízená u Nejvyššího soudu je tedy poradním orgánem předsedy Nejvyššího soudu, v jejímž čele stojí předseda soudcovské rady volený z jejích členů. Členové soudcovské rady jsou voleni shromážděním všech soudců Nejvyššího soudu a jejich funkční období činí 5 let. Zasedání poradního orgánu jsou neveřejná a mohou se jich účastnit předseda a místopředseda Nejvyššího soudu, kteří mají právo podávat návrhy a vyjadřovat se.

Funkce člena soudcovské rady je neslučitelná s funkcí předsedy a místopředsedy Nejvyššího soudu a též s funkcí předsedy kolegia.²

Působnost soudcovské rady Nejvyššího soudu je stanovena v § 50 odstavec 1 zákona o soudech a soudcích. Soudcovská rada Nejvyššího soudu se zejména vyjadřuje ke kandidátům na jmenování do funkce předsedy kolegia a předsedy senátu Nejvyššího soudu a k soudcům, kteří mají být přiděleni nebo přeloženi k výkonu funkce u Nejvyššího soudu nebo kteří mají být přeloženi od Nejvyššího soudu k soudu jinému. Mimo

¹ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 20 odstavec 2 a 3

² Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 47 odstavec 3

tyto personální záležitosti soudcovská rada projednává návrhy rozvrhu práce Nejvyššího soudu a jeho změn, vyjadřuje se k zásadním otázkám státní právy Nejvyššího soudu a také může požádat předsedu Nejvyššího soudu o svolání pléna Nejvyššího soudu a navrhnout mu jeho program.

O ledna 2008 má Nejvyšší soud opět kompletní soudcovskou radu. Loni v říjnu rezignovali tři členové poradního sboru nynější předsedkyně Nejvyššího soudu Ivy Brožové a v tomto mezidobí fungovala provizorní rada doplněná o náhradníky. Důvodem, proč soudci poradní orgán opustili, byl především nesouhlas s personální politikou předsedkyně Nejvyššího soudu. Za dobu, kdy Iva Brožová předsedá Nejvyššímu soudu, se soudcovská rada rozpadla již podruhé, poprvé se tak stalo v roce 2004, kdy odešli čtyři z pěti členů soudcovské rady.¹

II. 10. Odborný a technický aparát Nejvyššího soudu

Chod Nejvyššího soudu zajišťuje odborný a technický aparát, který tvoří sekretariát Nejvyššího soudu, kanceláře kolegií, útvar počítačové aplikace a útvar správy. Přestože se nejedná o orgány, jež by se podílely na samotném výkonu soudnictví, jsou pro hladké fungování soudu nepostradatelnými. Sekretariát zajišťuje činnost Nejvyššího soudu a sekretářské a administrativní práce pro předsedu a místopředsedu soudu podle jejich pokynů. Kancelář kolegia obstarává tyto práce pro činnost kolegií, senátů, soudců a dalších pracovníků kolegia. Útvar počítačové aplikace dbá o bezporuchový chod počítačového systému Nejvyššího soudu a vede evidenci soudní judikatury. Výkonným orgánem Nejvyššího soudu je útvar správy, jehož prostřednictvím plní předseda a místopředseda své správní funkce. Organizace a činnost odborného aparátu je upravena Organizačním a Kancelářským řádem.²

¹ Viz www.ceskenoviny.cz

² Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

III. Sjednocovací činnost Nejvyššího soudu

V této části diplomové práce se zabývám sjednocováním rozhodovací praxe soudů nižší instance, jež je jedním z klíčových úkolů, které Nejvyšší soud v rámci soustavy obecných soudů plní. K naplnění tohoto poslání poskytuje zákon o soudech a soudcích¹ Nejvyššímu soudu několik nástrojů. Jedná se především o rozhodování o mimořádných opravných prostředcích, resp. rozhodovací činnost velkých senátů kolegií, zaujímání stanovisek příslušného kolegia či pléna Nejvyššího soudu a vydávání Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek. O činnosti velkých senátů kolegií jsem krátce pojednala již v rámci organizační struktury Nejvyššího soudu, nyní budu věnovat pozornost ostatním sjednocovacím nástrojům, jimiž Nejvyšší soud disponuje.

III. 1. Dovolání

III. 1. 1 Obecné vymezení dovolání

Svou rozhodovací praxí Nejvyšší soud reguluje a sjednocuje neformální cestou rozhodovací praxi nižších soudů.

Dovolání je tedy základním prostředkem pro sjednocování judikatury Nejvyšším soudem ČR a jedním ze tří mimořádných opravných prostředků, které současný právní řád umožňuje, vedle žaloby na obnovu řízení a žaloby pro zmatečnost. Pro tyto mimořádné opravné prostředky je příznačné, že je lze uplatnit pouze proti rozhodnutím, které již nabyly právní moci a „představují tak možný průlom do právní moci, průlom jistoty v právních vztazích, kterou pravomocné rozhodnutí nastolilo.“²

Právní institut dovolání zavedla do českého civilního procesu novela občanského soudního řádu, s účinností od 1. ledna 1992.³

¹ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích

² Alena Winterová a kolektiv, Civilní právo procesní, Praha : Linde, 2006, str. 492

³ Zákon č. 519/1991 Sb.

„Procesní úpravou dovolání tak byla nahrazena dosavadní stížnost pro porušení zákona, jejíž existence znamenala porušení dispozičních oprávnění účastníka řízení, neboť stížnost pro porušení zákona umožňovala účastníkům domáhat se přezkoumání rozhodnutí pouze neformálním podnětem generálnímu prokurátorovi nebo ministru spravedlnosti, nikoliv však přímým podáním opravného prostředku přezkumnému soudu.“¹

Pokud bychom chtěli dovolání koncipované jako mimořádný opravný prostředek nějak obecně vymežit, můžeme tak učinit prostřednictvím následujících charakteristik:

- a) lze jím napadnout pouze rozhodnutí odvolacího soudu (rozsudek, usnesení), které již nabylo právní moci
- b) přípustnost dovolání je vázána na splnění zákonem stanovených objektivních a subjektivních podmínek
- c) podání dovolání je vázáno zákonnou lhůtou
- d) rozhodování odvolacího soudu je ovládáno kasačním principem
- e) funkčně příslušným soudem k rozhodnutí o dovolání je pouze Nejvyšší soud

„Současná právní úprava významně přebudovává systém opravných prostředků a tak přirozeně dochází i k podstatným změnám v dovolání. Zavedením žaloby pro zmatečnost se zásadně mění podmínky přípustnosti dovolání, protože to, co dosud odůvodňovalo podání dovolání, se napříště stává podmínkou přípustnosti podání žaloby pro zmatečnost. Dovolání by napříště mělo být především základním prostředkem pro sjednocování judikatury.“²

III. 1. 2. Přípustnost dovolání

Pokud je proti rozhodnutím odvolacích soudů připuštěn opravný prostředek, musí být zároveň vyřešena otázka, proti kterým rozhodnutím odvolacího soudu má být dovolání přípustné. „Přípustností opravných

¹ Ilona Schelleová a kolektiv, Civilní proces, Praha : Eurolex Bohemia, 2006, str. 629

² Alena Winterová a kolektiv, Civilní právo procesní, Praha: Linde, 2006, str. 493

prostředků se obecně rozumí stanovení podmínek na straně účastníků (subjektivní podmínky přípustnosti), jakož i stanovení objektivních podmínek (objektivní podmínky přípustnosti), které spočívají ve stanovení kvalifikovaných předpokladů dovolání.“¹ Důvodem pro připuštění „třetí instance“ je především obecný zájem státu a též samotných účastníků řízení na tom, aby věc byla rozhodnutím soudu vyřešena správně, tj. v souladu se zákonem.

„Zákonodárce při znovuzavedení dovolání do našeho právního řádu vycházel z kombinace dvou zásad:

- a) zásady univerzality – která spočívá v tom, že dovolání se za určitých podmínek připouští proti všem rozhodnutím odvolacího soudu,
- b) zásady diformity – která spočívá v tom, že dovolání se připouští jen v případech, jsou-li rozhodnutí soudu prvního stupně a odvolacího soudu rozdílná, a že při souhlasných rozhodnutích soudů obou instancí je podání dovolání vyloučeno.“²

Současná úprava přípustnosti dovolání podle ustanovení § 237 o.s.ř. je založena na zásadě diformity, která je ovšem v určitých případech omezena. Až na výjimky není dovolání přípustné ve věcech upravených zákonem o rodině³ a proti některým rozhodnutím v „tzv. bagatelních věcech.“⁴ Prolomením zásady diformity je potom úprava, která v některých případech připouští dovolání i proti souhlasným rozhodnutím soudu prvního stupně a odvolacího soudu. V takových případech je přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 o.s.ř. založena na uvážení odvolacího soudu.⁵

¹ Ilona Schelleová a kolektiv, Civilní proces, Praha : Eurolex Bohemia, 2006, str. 631

² J. Bureš, L. Drápal, Dovolání podle občanského soudního řádu, Praha : C. H. Beck, 1994, str. 51

³ § 237 odst. 2 písm. b) o.s.ř. – dovolacímu přezkumu Nejvyššího soudu ČR podléhají z věcí upravených zákonem o rodině pouze rozsudky o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, o určení (popření) rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení.

⁴ Vymezení bagatelních věcí je pro účely přípustnosti dovolání jiné než vymezení bagatelních věcí v odvolacím řízení. Za bagatelní věci jsou pro účely přípustnosti dovolání považovány výroky o peněžitém plnění do 20 000,- Kč a v obchodních věcech do 50 000,- Kč, přičemž výše příslušenství pohledávky není rozhodná.

⁵ Ilona Schelleová a kolektiv, Civilní proces, Praha : Eurolex Bohemia, 2006, str. 632

Objektivní přípustnost dovolání

Aby mohlo být dovolání posouzeno jako přípustné, musí být splněny jak subjektivní, tak objektivní podmínky přípustnosti dovolání.

Podle ustanovení § 236 odst. 1 o.s.ř. lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští. Z uvedeného ustanovení vyplývá, že napadeným rozhodnutím musí být vždy rozhodnutí soudu druhého stupně. Způsobilým předmětem dovolání jsou tedy rozhodnutí, která byla vydána krajským soudem nebo vrchním soudem v řízení ve druhém stupni, jestliže o.s.ř. dovolání připouští.

Přípustnost dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu taxativně upravují ustanovení § 237 až 239 o.s.ř. Z vymezení přípustnosti dovolání obsaženého v ustanovení § 237 o.s.ř. vyplývá, že je dovolání přípustné jak proti rozsudku, tak i proti usnesení odvolacího soudu, jestliže se jedná o rozhodnutí ve věci samé.¹ Další skupinou rozhodnutí, proti nimž lze podat dovolání, jsou usnesení odvolacího soudu taxativně vyjmenovaná v ustanoveních § 238 a 238a o.s.ř. V těchto věcech je dovolání přípustné za stejných podmínek, jaké jsou stanoveny pro přípustnost dovolání proti meritornímu rozhodnutí odvolacího soudu. Poslední skupinu rozhodnutí, jež lze napadnout dovoláním, představují usnesení odvolacího soudu nemající žádný vztah k věci samé. Jedná se o významná rozhodnutí procesní povahy, a proto je proti nim podle § 239 o.s.ř. připuštěno dovolání. „Tuto skupinu rozhodnutí můžeme rozdělit na dvě skupiny, jednak rozhodnutí, která mají značné důsledky pro řízení u soudu prvního stupně, a jednak rozhodnutí, jež významným způsobem ovlivňují procesní postavení účastníků řízení.“²

¹ § 237 odst. 1 – Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu a proti usnesení odvolacího soudu,

a) jimiž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé,

b) jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil,

c) jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle písm. b) a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam.

² Alena Winterová a kolektiv, *Civilní právo procesní*, Praha: Linde, 2006, str. 496

Subjektivní přípustnost dovolání

„Subjektivními podmínkami přípustnosti dovolání se rozumí stanovení okruhu osob oprávněných k podání dovolání.“¹

Lze konstatovat, že pro dovolání jako mimořádný opravný prostředek je typický poměrně úzký okruh osob, které jej k Nejvyššímu soudu ČR prostřednictvím soudu prvního stupně mohou podat. K dovolání je v souladu s dispoziční zásadou legitimován v první řadě účastník řízení, na kterém tedy závisí, zda dovolací řízení proběhne či nikoli. Existuje zde ovšem určité omezení spočívající v tom, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu přivodilo účastníku řízení újmu na jeho právním postavení (na jeho právech a povinnostech).

V určitých případech je k podání dovolání oprávněn také právní nástupce účastníka. Tato situace může nastat například tehdy, ztratí-li účastník způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno. Soud zde postupuje podle ustanovení § 107 o.s.ř. Podle povahy věci posoudí, zda v řízení může být pokračováno, jinak řízení zastaví. Dovolání může být podáno taktéž některým ze samostatných společníků (§ 91 odst. 1 o.s.ř.) nebo jedním z nerozlučných společníků (§ 91 odst. 2 o.s.ř.). Občanský soudní řád výslovně neřeší, zda je oprávněn podat dovolání také vedlejší účastník. Z judikatury Nejvyššího soudu ČR² však vyplývá, že vedlejšímu účastníku nemůže být toto právo odepřeno. Smyslem institutu vedlejšího účastnictví je pomoci ve sporu účastníku řízení, na jehož straně vedlejší účastník vystupuje a je tedy logické, že nemůže dovolání podat proti jeho vůli. O možnosti podat dovolání státním zastupitelstvím a Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových se o.s.ř. rovněž nezmiňuje a podle komentáře k o.s.ř.³ se dovozuje, že jej podat nemohou.⁴

¹ Alena Winterová a kolektiv, *Civilní právo procesní*, Praha: Linde, 2006, str. 497

² Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 28 Cdo 164/2003

³ Bureš J., Drápal L., Mazanec M. *Občanský soudní řád*, 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2001, str. 995

⁴ Ilona Schelleová a kolektiv, *Civilní proces*, Praha: Eurolex Bohemia, 2006

III. 1. 2. 1. Kritéria přípustnosti dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c)

Dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) je mimořádným opravným prostředkem, kde jednoznačně převažuje zájem na soudcovském dotváření práva, na rozdíl od dovolání podle § 237 odst. 1 písm. a) a b) o.s.ř., jehož prioritním smyslem je především kontrola správnosti přezkoumávaného rozhodnutí.

Speciálním prostředkem cílené reakce Nejvyššího soudu na závažné a aktuální problémy aplikace a interpretace práva mělo být ustanovení o.s.ř.¹ připouštějící při shodě rozhodnutí nižších instancí dovolání též pro zásadní právní význam napadeného meritorního rozhodnutí. Prvotní závěr o významu věci, resp. některého jejího právní aspektu však náležel v minulém desetiletí nikoli Nejvyššímu soudu, nýbrž soudům odvolacím. Za kritéria zásadního významu právní stránky případu považoval Nejvyšší soud především vzniklou kontradikci judikatury nižších soudů a novost dosud neřešeného právního aspektu věci. Za zmínku stojí, že podobně judikoval též Ústavní soud.²

Velká novela o.s.ř. č. 30/2000 Sb. přiznání zásadního právního významu napadenému meritornímu rozhodnutí odvolací instance svěřila výhradně Nejvyššímu soudu. Jeho uvážení ovšem výrazně omezila demonstrativní definice tohoto zásadního právního významu, která byla ustanovením § 237 odst. 3 o.s.ř. do zákona vtělena.³ Základem pro dovolací přezkum se tak stala právní otázka, jež nebyla dosud řešena, či se stala judikatorně rozpornou (mezi odvolacími soudy, případně mezi senáty Nejvyššího soudu), nebo byla odvolacím soudem vyřešena v rozporu s hmotným právem.⁴

¹ Dříve § 239 o.s.ř., nyní § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř.

² Ústavní soud v usnesení ze dne 23. 8. 1995, sp. zn. III. ÚS 181/95 uvedl, že za rozhodnutí po právní stránce zásadního významu nutno považovat zejména ta, jež se odchyľují od konstantní judikatury, nebo přinářejí judikaturu novou, s možným dopadem na další rozhodování soudů.

³ § 237 odst. 3 o.s.ř. - Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam [odstavec 1 písm. c)] zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem.

⁴ Vojtěch Šimíček (ed.), Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?, Brno : Masarykova univerzita, 2007

Po nabytí účinnosti zmíněné novely učinil jeden ze senátů Nejvyššího soudu pokus vyložit zásadní právní význam napadeného rozhodnutí odvolací instance restriktivněji tak, aby byla zdůrazněna sjednocovací role judikatury Nejvyššího soudu. V usnesení ¹ ze dne 29. 4. 2002 se uvádělo, že rozpor řešené právní otázky s hmotným právem by měl založit přípustnost dovolání pouze tehdy, jestliže by odstranění nesprávného rozhodnutí sloužilo k vyslovení názoru způsobitelného ovlivnit všeobecnou soudní praxi. ²

Vzhledem k tomu, že byla publikace takto pro Sbírku soudních rozhodnutí a stanovisek formulovaného závěru ještě v témž roce většinou hlasů odmítnuta, musel do prostoru diskrece Nejvyššího soudu zasáhnout Ústavní soud. Poprvé se tak stalo známým nálezem Ústavního soudu ³ ze dne 11. 2. 2004, kterým bylo zrušeno ustanovení § 243c odst. 2 o.s.ř. o oprávnění odvolací instance upustit od odůvodnění odmítavého rozhodnutí, je-li dovolání zjevně nedůvodné. ⁴ Druhý a podstatnější limit byl vytyčen v nálezu ⁵ ze dne 10. 5. 2005, žádajícím po Nejvyšším soudu, aby se s dostatečnou předností vypořádal s obsahem dovolání, podaného pro tvrzený zásadní právní význam rozhodnutí odvolacího soudu. Zůstává ovšem otázkou, zda měl Ústavní soud generalizovat a uzavřít, že účel sjednocování judikatury nemůže převážit nad ochranou subjektivního práva účastníka, jemuž bylo postupem odvolací instance omezeno právo na přístup k soudu, neboť žádné základní právo na přístup k dovolacímu soudu neexistuje. ⁶ Podmínky připuštění dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) a odst. 3 je tedy třeba vykládat tak, aby byla naplněna jak ústavou stanovená povinnost soudů poskytovat jednotlivci

¹ Usnesení NS, sp. zn. 20 Cdo 1986/2001

² Jinými slovy, na konkrétní alternativy přípustnosti dovolání v § 237 odst. 3 o.s.ř. se mělo hledět prizmatem obecného vymezení této přípustnosti v § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř., vyjadřujícího její hlavní účel – řešení pro praxi skutečně významné právní otázky.

³ Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 1/03

⁴ Ústavní soud tu argumentoval zejména zásadou rovného zacházení se stranami ve vztahu k povinnosti soudu své rozhodnutí odůvodnit, jakož i názorem, že uvedení „stručných důvodů“, pro něž se dovolání odmítá, nemůže „zatížit významnějším způsobem“ Nejvyšší soud.

⁵ Nález ÚS, sp. zn. IV. ÚS 128/05

⁶ Vojtěch Šimíček (ed.), Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?, Brno : Masarykova univerzita, 2007

ochranu jeho základních práv (čl. 4 Ústavy ČR), tak i účel daného typu dovolacího řízení, jež směřuje ke sjednocení judikatury obecných soudů.¹

Jaký odraz nalezla takto nastavená kritéria přípustnosti dovolání pro zásadní právní význam napadeného rozhodnutí v množství věcí projednávaných Nejvyšším soudem? Můžeme říci, že už jen nutnost vypořádat se s kvantem tohoto typu dovolání znamená, že původní záměr pomoci sjednocování judikatury Nejvyšším soudem byl pochybením zákonodárce² zmařen, a že se tak Nejvyšší soud musí potýkat s kvantitou, aniž by se mohl řádně koncentrovat na kvalitu. Jeví se proto jako nutné přehodnotit právní úpravu přípustnosti dovolání a umožnit Nejvyššímu soudu, aby se mohl plně soustředit na kvalitu své rozhodovací činnosti.³

III. 1. 2. 2. Judikatura k přípustnosti dovolání

Judikatura k přípustnosti dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř.

Již několikrát zmiňované ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř. je považováno jako jakýsi univerzální prostředek pro podání dovolání a Nejvyšší soud je tak nucen ve většině případů takto podaná dovolání odmítnout. Touto problematikou se ve svých rozhodnutích zabývá nejen Nejvyšší soud, ale i Ústavní soud, jež je povolán rozhodovat o ústavních stížnostech, ve kterých se stěžovatelé domáhají zrušení rozhodnutí Nejvyššího soudu pro tvrzené upření práva na spravedlivý proces.

V této souvislosti bych ráda zmínila usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2004⁴, jež se zabývá přípustností dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř. Z odůvodnění tohoto usnesení vyplývá, že je dovolání podle tohoto ustanovení přípustné jen tehdy, jde-li o řešení

¹ Nález ÚS, sp. zn. IV. ÚS 128/05 ze dne 10. 5. 2005

² Závěr § 237 odst. 3 o.s.ř., vedoucí v důsledku k povinnému přezkumu všech hmotněprávních otázek nastolených dovolatelem.

³ Vojtěch Šimíček (ed.), Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?, Brno : Masarykova univerzita, 2007

⁴ Usnesení NS, sp. zn. 30 Cdo 2238/2003

právních otázek (jiné otázky, zejména posouzení správnosti nebo úplnosti skutkových zjištění, přípustnost dovolání nezakládají) a jde-li zároveň o právní otázku zásadního významu. O rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce zásadního významu jde nejen tehdy, jestliže odvolací soud posuzoval právní otázku, která v projednávané věci měla pro rozhodnutí ve věci zásadní význam (tedy nejde o posouzení jen takové právní otázky, které pro rozhodnutí věci nebylo určující). Rozhodnutí odvolacího soudu musí současně mít po právní stránce zásadní význam z hlediska rozhodovací činnosti soudů vůbec (mající obecný dopad na případy obdobné povahy). Přípustnost dovolání není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam; přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže dovolací soud dospěje k závěru, že rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce zásadní význam skutečně má.

Přípustnost dovolání po zrušujícím rozsudku Nejvyššího soudu

V právní praxi často vzniká otázka, zda je přípustné dovolání ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř. i tehdy, pokud po vydání zrušujícího rozsudku Nejvyššího soudu ČR rozsudek odvolacího soudu potvrdí ve věci samé jemu bezprostředně předcházející rozsudek soudu I. stupně, podá-li dovolání druhý účastník řízení (druhá strana sporu).

Dovolání proti rozsudku odvolacího soudu, jímž byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl jinak než v dřívějším rozsudku proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil (§ 243d odst. 1 část první věty za středníkem o.s.ř.), není zásadně přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř. jen tehdy, pokud další dovolání v téže věci podává tatáž osoba, případně její právní nástupce, jinak by se jednalo o porušení práva účastníka řízení, jež je nedílnou součástí práva na spravedlivý soudní proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 LZPAS. Toto právo tedy nelze vyloučit z důvodu, že jiný účastník řízení již předtím úspěšně

podal dovolání. Judikatura Nejvyššího soudu ¹ v otázce, že není přípustné dovolání účastníka v téže věci proti potvrzujícímu rozsudku soudu II. stupně ve věci samé, vydaném na základě dovolání jiného účastníka až po zrušujícím rozsudku Nejvyššího soudu, by mohla být v souladu se zákonem (ustanovením § 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř.) a čl. 36 odst. 1 LZPAS tehdy, pokud by dovolací soud nebyl vázán dovolacími důvody dovolatele, jak je tomu u odvolání. V rozporu s právem na spravedlivý soudní proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 LZPAS je tak případ, kdy je v rozporu s ustanovením § 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř. ve spojení s ustanovením § 241a odst. 3 o.s.ř. v neprospěch dovolatele posouzeno jeho dovolání, co do přípustnosti i co do rozsahu dovolacích důvodů. ²

III. 1. 3. Podání dovolání

Obligatorní zastoupení dovolatele

Na rozdíl od jiných opravných prostředků občanský soudní řád v případě dovolání vyžaduje povinné právní zastoupení účastníka řízení. Jedná se o běžný jev v civilních soudních řádech evropských států. Účel obligatorního zastoupení dovolatele plyne ze samotné povahy dovolacího řízení, ve kterém jsou přezkoumávány velmi náročné právní otázky. Dovolatel musí být ve smyslu ustanovení § 241 odst. 1 o.s.ř. obligatorně zastoupen advokátem nebo notářem. Součástí nuceného zastoupení účastníka je také to, že dovolání musí být tímto zástupcem rovněž sepsáno (§ 241 odst. 4 o.s.ř.). Tato právní úprava není podle Ústavního soudu v rozporu s ústavně garantovaným právem na přístup jednotlivce k soudu zakotvenému v čl. 36 odst. 1 LPZAS a podle nálezu Ústavního soudu se povinné zastoupení vždy vyžaduje u soudů vyšších instancí. ³

¹ Usnesení NS, sp. zn. 28 Cdo 3042/2005 ze dne 31. 5. 2006

² Luboš Chalupa, Bulletin advokacie 7-8/2008, Přípustnost dovolání po zrušujícím rozsudku NS

³ Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000

Dovolací lhůta

Z ustanovení § 157 odst. 1 o.s.ř. a § 169 odst. 1 o.s.ř. vyplývá poučovací povinnost odvolacího soudu, neboť každé písemné vyhotovení rozhodnutí odvolacího soudu musí obsahovat poučení o tom, zda je proti rozhodnutí přípustný mimořádný opravný prostředek, jakož i o dovolací lhůtě a místě, ke se dovolání podává. Účastník může podat dovolání do dvou měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu u soudu, který rozhodoval v prvním stupni. Pokud bylo odvolacím soudem vydáno opravné usnesení, pak tato lhůta běží od doručení opravného usnesení (§ 240 odst. 1 o.s.ř.). Jde o lhůtu zákonnou, která nemůže být prodloužena a prominutí jejího zmeškání je vyloučeno výslovným ustanovením zákona. V případě, že byl účastník řízení o dovolání nesprávně poučen, lze dovolání podat ve lhůtě čtyř měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu. Dovolání se podává u soudu, který ve věci rozhodoval v prvním stupni. K zachování dovolací lhůty je ovšem postačující, pokud bylo dovolání v této lhůtě podáno u soudu odvolacího nebo dovolacího.¹

Dovolací důvody

„Dovolacími důvody rozumíme zákonem stanovené skutečnosti, pro které může dovolatel napadnout rozhodnutí odvolacího soudu dovoláním.“² Uvedení dovolacího důvodu je nezbytnou náležitostí dovolání. Taxativní výčet způsobilých dovolacích důvodů je uveden v ustanovení § 241a odst. 2, 3 o.s.ř.

Dovolání tak lze podat pouze z těchto důvodů:

- a) řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci,
- b) rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci,

¹ Alena Winterová a kolektiv, *Civilní právo procesní*, Praha: Linde, 2006

² Jaruška Stavínková, Petr Hlavsa, *Civilní proces a organizace soudnictví*, Brno : Masarykova univerzita, 2003, str. 439

c) rozhodnutí vychází ze skutkového zjištění, které nemá podle obsahu spisu v podstatné části oporu v provedeném dokazování v případech, kdy bylo potvrzeno nebo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně (dovolání je přípustné podle § 237 odst. 1 písm. a) a b), § 238, § 238a o.s.ř.).¹

Důvody dovolání mohou být dovolatelem měněny pouze po dobu trvání lhůty pro podání dovolání. V žádném případě nemohou být jako dovolací důvod uplatněny nové skutečnosti a důkazy, jedná se o projev kasačního principu v dovolacím řízení.

Jedná se tedy o odlišnou situaci než u odvolání, kde je za určitých okolností uvádění nových skutečností a důkazů přípustné.

III. 1. 4. Dovolací řízení a rozhodnutí o dovolání

III. 1. 4. 1. Obecný výklad

Řízení o dovolání můžeme stejně jako řízení odvolací rozdělit do několika fází. První fáze počíná dnem zahájení dovolacího řízení (dnem podání dovolání) a končí předložením věci dovolacímu soudu. Veškeré úkony, které jsou v této první fázi učiněny, provádí soud prvního stupně. Předložením věci dovolacímu soudu začíná další fáze, během které dochází k vlastnímu řízení před Nejvyšším soudem a která končí rozhodnutím dovolacího soudu o podaném dovolání. V poslední fázi se věc vrací před soud prvního stupně, který doručuje rozhodnutí o dovolání, pokud tak neučinil přímo dovolací soud. Zruší-li dovolací soud nejen napadené rozhodnutí odvolacího soudu, ale i rozhodnutí soudu prvního stupně a pokud mu zároveň vrátil věc k dalšímu řízení, dochází u soudu prvního stupně k dalšímu projednání věci.²

¹ Ilona Schelleová a kolektiv, Civilní proces, Praha : Eurolex Bohemia, 2006

² Ilona Schelleová a kolektiv, Civilní proces, Praha : Eurolex Bohemia, 2006

III. 1. 4. 2 Úkony soudu prvního stupně v dovolacím řízení

Pro postup prvoinstančního soudu, u něhož se dovolání podává, nemá občanský soudní řád speciální úpravu, nýbrž pouze odkazuje na ustanovení § 208 odst. 1, § 209 a § 210, která se užití obdobně (§ 241b odst. 1 o.s.ř.). Soud prvního stupně se v této fázi řízení zejména zabývá tím, zda bylo dovolání podáno včas, zda jsou splněny podmínky řízení, odstraňuje případné vady dovolání a dále provádí úkony, které jsou potřebné k samotnému projednání dovolání a k rozhodnutí o něm dovolacím soudem. Pokud dovolání neodmítl z důvodu jeho opožděnosti sám prvoinstanční soud, předloží věc dovolacímu soudu (§ 208 odst. 1, § 241b odst. 1 o.s.ř.).

III. 1. 4. 3. Řízení u dovolacího soudu

Předložením věci dovolacímu soudu, kterým je vždy Nejvyšší soud ČR¹, vstupuje dovolací řízení do jeho další fáze, která má zásadní význam. V zájmu zajištění jednotnosti judikatury soudní soustavy byl novelou o.s.ř.² s účinností od 1.1. 1996 odstraněn dosavadní stav, kdy o dovolání rozhodovaly jak vrchní soudy, tak Nejvyšší soud ČR na základě toho, zda byl soudem prvního stupně soud okresní nebo krajský.

Náplní práce dovolacího soudu je především studium spisového materiálu a přezkoumávání správnosti a úplnosti právních závěrů obsažených v napadeném rozhodnutí odvolacího soudu.

Každé dovolací řízení má svou kvantitativní a kvalitativní stránku. „Kvalitativní stránkou rozumíme způsob rozhodnutí dovolacího soudu“ (např. zamítnutí dovolání, zrušení rozhodnutí) a jelikož je předurčena zrušovací povahou dovolacího řízení, soud jí v tomto směru nemůže být vázán. „ Kvantitativní stránka dovolání, neboli rozsah, ve kterém

¹ Jedná se o stanovení tzv. funkční příslušnosti.

² Zákon č. 238/1995 Sb.

požaduje dovolatel přezkoumání napadeného rozhodnutí, je složitější otázkou.“¹

Dovolací soud přezkoumává rozhodnutí odvolacího soudu v rozsahu, ve kterém byl jeho výrok napaden.² Tato vázanost soudu však není bezvýjimečná. Ustanovení § 242 odst. 2 o.s.ř. vymezuje případy, kdy dovolací soud není rozsahem dovolacích důvodů vázán.

Ohledně dovolacích důvodů platí, že Nejvyšší soud přihlíží pouze k dovolacímu důvodu, který dovolatel uplatnil v podaném dovolání. Výjimku z této zásady představují jednak vady řízení, pro které je možno podat žalobu pro zmatečnost, a jednak (pokud je dovolání přípustné) i vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. K těmto vadám (vzhledem k jejich závažnosti) tedy přihlíží dovolací soud i za situace, kdy nebyly dovolatelem výslovně uplatněny v jím podaném dovolání. Rozsah, ve kterém se rozhodnutí napadá, i dovolací důvody mohou účastníci měnit pouze po dobu trvání lhůty pro dovolání.³

III. 1. 4. 4. Rozhodnutí o dovolání

Pokud jde o formální postup dovolacího soudu při rozhodování, rozlišuje zákon dvojí postup řízení: o dovolání rozhoduje dovolací soud buď na základě jednání (ústního) s účastníky nebo bez takového jednání v neveřejném zasedání.⁴

Pro dovolací řízení je charakteristické, že se v zásadě jednání nenařizuje, jen výjimečně považuje-li to dovolací soud za vhodné nebo provádí-li se dokazování, nařídí k projednání dovolání jednání (§ 243a odst. 1 o.s.ř.). Dokazování provádí dovolací soud jen k prokázání důvodů dovolání. Dokazování doplní buď sám, nebo prostřednictvím soudu prvního stupně, anebo soudu dožádaného (§ 243a odst. 2 o.s.ř.). Pokud dovolací soud nařídil jednání, bude postupovat obdobně jako odvolací

¹ Alena Winterová a kolektiv, Civilní právo procesní, Praha : Linde, 2006, str. 502

² § 242 odst. 1 o. s. ř.

³ Alena Winterová a kolektiv, Civilní právo procesní, Praha : Linde, 2006, str. 503

⁴ Ilona Schelleová, Český civilní proces, Praha : Linde, 1997, str. 484

soud při odvolacím jednání.¹ Před rozhodnutím o dovolání může Nejvyšší soud odložit vykonatelnost napadeného rozhodnutí. „Vychází se z toho, že dovolání není vybaveno suspensivními (odkladnými) účinky a proto samotné podání dovolání nemá vliv na právní moc a vykonatelnost napadeného rozhodnutí.“²

Významným procesním úkonem soudu, jímž se končí dovolací řízení, je právě rozhodnutí o dovolání. „Jeho význam je posílen rovněž jeho zvláštním postavením mezi procesními úkony, které je dáno jeho závaznými právními důsledky stanovenými objektivním právem, k nimž patří zejména jeho autoritativnost a jeho závaznost.“³

Rozhodování Nejvyššího soudu o podaném dovolání je ovládáno kasačním principem, a z toho můžeme vyvodit závěr, že dovolací soud napadené rozhodnutí odvolacího soudu buďto zruší nebo dovolání zamítne, pokud jej již dříve neodmítnul.

Rozhodnutí dovolacího soudu je možno rozlišit podle toho, zda soud rozhoduje o věci samé, čili zda vyslovuje závěr o správnosti přezkoumávaného rozhodnutí odvolacího soudu, nebo se věci samou vůbec nezabývá z důvodů existence takových skutečností, které meritornímu přezkoumání napadeného rozhodnutí brání.⁴ V prvním případě hovoříme o meritorních rozhodnutích dovolacího soudu, v druhém případě o rozhodnutích nemeritorních.

Dovolací soud tedy může o podaném dovolání rozhodnout takto:

- a) dovolání zamítne
- b) zruší napadené rozhodnutí
- c) zastaví dovolací řízení
- d) odmítne dovolání

Dovolací soud rozhoduje rozsudkem, jestliže zamítá dovolání proti rozsudku odvolacího soudu nebo jestliže zrušuje rozsudek odvolacího soudu, jinak rozhoduje usnesením (§ 243b odst. 6 o.s.ř.).

¹ § 243a odst. 3 – nařídí-li dovolací soud jednání, postupuje obdobně podle § 215 a § 216 odst. 3

² Ilona Schelleová, Český civilní proces, Praha : Linde, 1997, str. 484

³ Ilona Schelleová a kolektiv, Civilní proces, Praha : Eurolex Bohemia, 2006, str. 672

⁴ Bureš J., Drápal, L., Krčmář Z., Mazanec M., Občanský soudní řád, 6. vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 1088

III.1. 4. 5. Řízení po zrušení rozhodnutí

Zrušení napadeného rozhodnutí dovolacím soudem je projevem kasačního principu, na němž je založeno dovolací řízení. Takové rozhodnutí dovolacího soudu je výsledkem přezkoumání postupu soudu odvolacího, resp. soudu prvního stupně, jehož výsledkem je závěr o jejich závažném pochybení, pro které nemůže napadené rozhodnutí dále obstát a musí být zrušeno.¹

Pokud dovolací soud zrušil nejen napadené rozhodnutí odvolacího soudu, ale i rozhodnutí soudu prvního stupně a věc mu vrátil k dalšímu řízení, dochází u soudu prvního stupně k dalšímu projednání věci. V takovém případě je třeba zajistit, aby právní závěry dovolacího soudu byly respektovány a nové rozhodnutí s nimi bylo v souladu. Proto občanský soudní řád² stanoví, že právní názor vyslovený odvolacím soudem ve zrušovacím rozhodnutí je závazný pro odvolací soud, a případně také pro soud prvního stupně, pokud bylo zrušeno i jeho rozhodnutí. Z uvedeného tedy vyplývá, že jsou právním názorem dovolacího soudu vázány všechny soudy, kterým byla věc po zrušení napadeného rozhodnutí vrácena k dalšímu řízení, postoupena z důvodu věcné příslušnosti nebo přikázána k dalšímu řízení. Nižší soud je vázán právním názorem dovolacího soudu jak při posuzování otázek hmotného práva, tak při aplikaci procesních předpisů.³

Právní názor dovolacího soudu je třeba chápat jako názor na aplikaci práva hmotného i procesního na stejný skutkový stav, ze kterého vycházelo zrušené rozhodnutí. Skutkový stav věci se však může v novém projednání změnit, zejména vrací-li se věc soudu prvního stupně. Při novém projednání věci mohou být z výsledků původního řízení použity pouze uznání žalovaného, shodná skutková tvrzení účastníků, anebo

¹ Viz tamtéž, str. 505

² Ustanovení § 243d odst. 1 o.s.ř. odkazující na ustanovení § 226 odst. 1 o.s.ř.

³ Ilona Schelleová a kolektiv, *Civilní proces*, Praha : Eurolex Bohemia, 2006, str. 677

některé či všechny provedené důkazy, pokud s tím však účastníci souhlasí. Jinak by došlo k porušení zásady přímosti a ústnosti.¹

III. 1. 5 Proměna právní úpravy civilního dovolání a její úskalí

Jak již bylo zmíněno, dovolání se do našeho procesního práva vrátilo zákonem č. 519/1991 Sb. s účinností od 1. ledna 1992. Dovolání jako opravný prostředek má tedy v našem právním řádu svoji tradici, dnes je však svou povahou opravným prostředkem mimořádným.²

Právní úprava dovolání prošla od svého zakotvení v občanském soudním řádu četnými novelami a byla změněna též prostřednictvím významného nálezu Ústavního soudu č. 153/2004 Sb.

Podstatnou proměnu tohoto mimořádného opravného prostředku přinesl již zákon č. 238/1995 Sb.³, jehož cílem bylo důsledně promítnout apelační a kasační princip do soudní soustavy ČR a oddělit apelační a kasační působnost jednotlivých článků soustavy. Kasační působnost tak byla napříště svěřena výlučně do působnosti Nejvyššího soudu a rozhodování o dovoláních příslušela od 1. 1. 1996 pouze Nejvyššímu soudu a nikoliv soudům vrchním, jak tomu bylo před účinností tohoto zákona. Změnu věcné příslušnosti v řízení o dovolání provázela též potřeba dílčí novelizace samotného dovolacího řízení.⁴

Zakotvení žaloby pro zmatečnost do o.s.ř.⁵ dovolilo přijmout takové změny v právní úpravě dovolání, které dovolacímu soudu umožnily, aby se jeho rozhodování mohlo stát především základním prostředkem ke sjednocování rozhodovací činnosti obecných soudů. Významnou proměnou prošla přípustnost dovolání, jež byla v „novém“ § 237 založena jednak na diformitě rozhodnutí odvolacího soudu

¹ Alena Winterová a kolektiv, Civilní právo procesní, Praha : Linde, 2006, str. 505

² Ilona Schelleová, Český civilní proces, Praha : Linde, 1997

³ Zákon č. 238/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁴ Do o.s.ř. bylo zakotveno hodnotové hledisko, kterým je přípustnost dovolání omezena (§ 238 odst. 2 o.s.ř. ve znění zákona č. 238/1995 Sb.). Dále bylo dovolání postaveno výlučně na principu vázanosti podaným opravným prostředkem, a to jak z hlediska uplatněného rozsahu napadení rozhodnutí, tak uplatněných dovolacích důvodů (§ 242 odst. 3 o.s.ř. ve znění zákona č. 238/1995 Sb.).

⁵ Novelizace o.s.ř. zákonem č. 30/2000 Sb.

s rozhodnutím soudu prvního stupně¹ nebo na jejich skryté diformitě², jednak na diskreci dovolacího soudu.³ Četnými změnami prošla i další ustanovení o dovolání, například se prodloužila jednoměsíční dovolací lhůta na lhůtu dvou měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu.⁴

Právní úpravy dovolání se dotkl též náleží Ústavního soudu č. 153/2004 Sb., který zrušil tehdejší úpravu obsaženou v ustanovení § 243c odst. 2, jež do té doby upravovalo případy, kdy nemuselo být odůvodněno usnesení dovolacího soudu, kterým odmítá dovolání jako nepřijatelné, protože napadené rozhodnutí nemělo po právní stránce zásadní význam, nebo bylo odmítnuto, ačkoli bylo přípustné, ale zjevně bezdůvodné. Navrhovatelé v řízení před Ústavním soudem úspěšně uplatnili své stanovisko, že ustanovení § 243c odst. 2 o.s.ř., umožňující Nejvyššímu soudu rozhodnutí o dovolání vůbec neodůvodňovat, je v rozporu s právem každého na spravedlivý proces, zejména pak s čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Plénium Ústavního soudu tak rozhodlo o zrušení zmíněného ustanovení o.s.ř. pro jeho rozpor s principy právního státu (článek 1 Ústavy), jakož i s principem rovnosti (článek 1 Listiny).⁵

Pokud bychom chtěli zhodnotit současnou úpravu civilního dovolání a dovolacího řízení vůbec, jeví se jako žádoucí zmínit se o nutnosti změny procesních předpisů týkajících se dovolání, jež by omezila přípustnost nejpočetnější agendy Nejvyššího soudu a rozsah nutného přezkumu v rámci dovolacího řízení. „Nejvyšší soud se stal od počátku účinnosti právní úpravy dovolání, a to zejména s ohledem na značný počet projednávaných věcí, daleko více soudem napravujícím konkrétní hmotněprávní a procesní pochybení nižších instancí, než institucí, jež obsahem svých judikátů kultivuje a zároveň sjednocuje rozhodování funkčně podřízených soudů.“⁶ V neprospěch vrcholné

¹ § 237 odst. 1 písm. a) o.s.ř.

² § 237 odst. 1 písm. b) o.s.ř.

³ § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř.

⁴ § 240 odst. 1 o.s.ř. – Účastník může podat dovolání do dvou měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu u soudu, který rozhodoval v prvním stupni.

⁵ Nález ÚS č. 153/2004 Sb.

⁶ Vojtěch Šimíček (ed.), *Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?*, Brno : Masarykova univerzita, 2007

přezkumné instance v soustavě obecných soudů se často uvádějí faktory jako je délka řízení před ním, přílišná pozitivněprávní orientace jeho rozhodnutí postrádající ad hoc ústavní konformitu, nebo rozpornost rozhodnutí jeho jednotlivých senátů signalizující nedostatečné sjednotitelské funkce. Málokdo se ovšem zaobírá právní úpravou přípustnosti dovolání, jež ovlivňuje kvalitu i kvantitu rozhodování nejvyšší obecné instance.¹ Domnívám se, že blízká budoucnost tedy musí směřovat ke stanovení priorit pro dovolací přezkum Nejvyššího soudu v občanskoprávních i obchodních věcech a jako vhodné řešení stávající situace se nabízí omezení přípustnosti dovolání, díky němuž by Nejvyšší soud vstupoval pouze do zásadních a jinak výjimečných otázek. Má-li být jednou z priorit dovolacího přezkumu sjednocování judikatury, pak musí být jedním z prvních kroků rozumný zásah do právní úpravy přípustnosti dovolání, aby bylo možné plně se soustředit na kvalitu přezkumu. Poté může právnická veřejnost oprávněně očekávat mnohem více inspirujících a přesvědčivých judikátů.²

III. 2. Stanoviska Nejvyššího soudu

III. 2. 1. Obecný výklad

Zaujímání stanovisek k rozhodovací činnosti soudů je dalším významným nástrojem, jež slouží ke sjednocování rozhodovací činnosti soudů nižší instance. Předseda Nejvyššího soudu, předsedové kolegií nebo velké senáty kolegií na základě vyhodnocení pravomocných rozhodnutí soudů mohou navrhnout příslušnému kolegiu zaujetí stanoviska. Nejvyšší soud si může před zaujetím stanoviska vyžádat vyjádření správních úřadů a jiných orgánů, předsedů vrchních a krajských soudů a jiných fyzických nebo právnických osob. Všechna schválená stanoviska Nejvyššího soudu jsou publikována ve Sbírce

¹ Vojtěch Šimíček (ed.), Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?, Brno : Masarykova univerzita, 2007

² Viz tamtéž.

soudních rozhodnutí a stanovisek. Kromě toho jsou též publikována na internetových stránkách Nejvyššího soudu.¹

V případě sjednocujících stanovisek Nejvyššího soudu se jedná o výklad vyšších soudů jako jeden z druhů výkladu, jejichž jednotícím kritériem je subjekt, který výklad podává. Jejich cílem je sjednocování soudní praxe. Nejvyšší soud je vydává především k problémům, ve kterých je praxe nejistá a rozporná, aby napříště nedocházelo k různorodosti názorů. Z hlediska ryze právního nemají stanoviska Nejvyššího soudu právní závaznost vůbec, rozhodnutí pouze inter partes (mezi stranami), neboť soudy nemají pravomoc tvorby práva. V praxi ovšem stanoviska mají obdobný dopad, jako by právně závazné byly.²

III. 2. 2. Historické souvislosti stanovisek nejvyšších soudů

Stanoviska nejvyšších soudů nejsou institutem zavedeným teprve po roce 1989, ba naopak se jedná o pozůstatek socialistických režimů. Komunistickým převratem byla v Československu přetržena decentralizovaná publikace soudních rozhodnutí a prosadil se požadavek centralizované publikace soudcovského rozhodování. Soukromě vydávané sbírky soudních rozhodnutí z I. republiky, které navazovaly na staré rakouské tradice, byly nahrazeny sbírkami, jejichž obsah byl sestavován centrálně, za spolupráce nejrůznějších institucí. Důsledkem takového postupu měla být eliminace „špatných“ rozhodnutí.³

Ve všech středoevropských zemích, které následovaly sovětský model, začaly nejvyšší soudy vydávat směrnice, které měly podávat „správný“ význam práva ve sporných právních otázkách. Nejvyšší soudy měly takovouto pravomoc nezávisle na tom, zda otázka dospěla k soudu řádnou procesní formou, měly tedy tuto pravomoc in abstracto.⁴

¹ Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu za období let 1993-2007

² Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

³ K tomu viz Kühn Z., Baňouch H., O publikaci a citaci judikatury aneb proč je někdy judikatura jako císařovy nové šaty, Právní rozhledy 2005

⁴ K diskusi české srov. Zoulík F., Teoretické problémy sjednocování judikatury, Právník, sv. 109, 1970, str. 651 násl.

„Co bylo důvodem existence a používání těchto stanovisek? Jelikož socialistický systém nedůvěřoval schopnosti soudců aplikovat právo „socialisticky“ vlastním úsudkem, bylo k „socialistické aplikaci socialistického práva“ třeba soudy vést a jejich činnost usměrňovat (např. direktivní činností vyšších soudů nebo dokonce i volenými orgány strany).“¹

V Československu se institut stanovisek (tehdy pojmenovaných „směrnice pro správný výklad zákonů a jiných právních předpisů“) objevil poprvé v roce 1953.² Od 60. let 20. století se pak používá termínu „stanoviska k zajištění jednotného výkladu zákona.“³ Během normalizace docházelo k další formalizaci a centralizaci institutu stanovisek. Stanoviska nejvyšších soudů byla výrazným prvkem totalitárního práva doby reálného socialismu a v západoevropských zemích jsou proto neznámým fenoménem.⁴

„Po roce 1989 všechny postkomunistické systémy výkladová stanoviska nejvyšších soudů zachovaly.“⁵ V současné době ovšem slouží k dosahování jiného cíle, než-li v době reálného socialismu.

III. 2. 3. Problémy institutu stanovisek

„Stanoviska lze popsat tak, že jde o jakýsi abstraktní výklad zákona, podávaný bez ohledu na určitou kauzu, byť obvykle vycházející ze zkušeností soudů při řešení věcí v minulosti.“ Předpokladem vydání stanoviska je sledování předchozí judikatury v určitých věcech.⁶

Hlavním pozitivem jednotlicích stanovisek se zdá být možnost nejvyšších soudu sjednocovat ty věci, které se k němu nedostanou běžnou procedurou nebo ještě než se tyto věci k němu běžnou procedurou

¹ Z. Kühn, Stanoviska nejvyšších soudů: specifikum středoevropské kultury nebo komunistické reziduum? , 2005

² Viz ust. § 26 odst. 1 zákona č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů

³ Srov. zákon č. 156/1969 Sb., novelizující zák. č. 36/1964 Sb., o organizaci soudů a volbách soudců

⁴ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006, str. 49

⁵ Z. Kühn, Stanoviska nejvyšších soudů: specifikum středoevropské právní kultury nebo komunistické reziduum? 2005

⁶ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006, str. 50

dostanou. Na druhou stranu se tato stanoviska zdají být v rozporu jak s kontinentální, tak s angloamerickou představou soudce, podle které soudce sice v obou právních kulturách právo dotváří či vytváří, ovšem vždy jen v souvislosti s jím rozhodovanou kauzou. Kriticky reagují na instituci sjednocujících stanovisek němečtí soudci v rámci svých analýz českého procesního práva: „říkají, že nejde o činnost, která by měla náležet soudcovské moci.“¹ Další nevýhodou stanovisek je možnost jejich politizace ingerencí ministra spravedlnosti, který může iniciovat přijetí těchto stanovisek (srov. § 123 odstavec 3 zákona č. 6/2002).²

Negativní postoj k vydávání sjednocujících stanovisek

Na vydávání stanovisek nejvyššími soudy (Nejvyšším správním soudem a Nejvyšším soudem) nepanují shodné názory. Právě postoj k možnosti vydávat stanoviska může být nazírán jako určující pro samotnou koncepci a smysl těchto soudních institucí.

Zákonná úprava³ vymezuje sjednocující stanoviska jako prostředek, pomocí něhož tyto soudy „sledují a vyhodnocují pravomocná rozhodnutí soudů a na jejich základě v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujímají stanoviska k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu.“ Můžeme tedy říci, že se jedná o neprocesní způsob sjednocování rozhodovací činnosti soudů nižších stupňů.

Zásadní problém tohoto sjednocovacího prostředku je zakotven v jeho samotné podstatě. Jedná se o problém spočívající v samotném vnímání justice. Soudy jsou povolány především k ochraně individuálních práv, což je ostatně výslovně upraveno i v samotné Ústavě. „Soudy by si proto neměly hrát na normotvůrce, neboť jejich

¹ Němečtí soudci ve svých zprávách v rámci projektu Twinning tuto instituci kritizovali. Podle nich jde o plýtvání energií Nejvyššího soudu, stejně jako podle nich není dobré interpretovat právo soudně in abstracto, bez zřetele na skutečnou kauzu, které se problematický zákon může týkat.

² Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006, str. 50

³ V případě Nejvyššího soudu ČR – zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích; § 14 odstavec 3 – Nejvyšší soud sleduje a vyhodnocuje pravomocná rozhodnutí soudů v občanském soudním řízení a v trestním řízení a na jejich základě v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujímá stanoviska k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu.

poslání spočívá ve vydávání individuálních právních aktů, tedy v rozhodování konkrétních případů.“¹

Smysl stanovisek spočívá ve zformulování obecného řešení, jež přesahuje individuální případ. Individuální případy jsou tedy jen jakýmsi podnětem k přijímání těchto stanovisek. Tím se ovšem ze soudu stává faktický normotvůrce, neboť pokud jsou stanoviska obecně závazná (a jinak by zřejmě neměla žádný smysl), soud se dostává do stejného postavení jako zákonodárce. Pokud by stanoviska závazná být neměla, jeví se rozumnější, aby byla publikována pouze jako soukromý názor soudců, neboť jestliže určité rozhodnutí jako závazné bráno být nemá, není dán žádný důvod, aby bylo spojováno s konkrétním soudem.²

Další výhradu vůči stanoviskům, jež je ještě zásadnější povahy, lze demonstrovat na následujících situacích. První jsou případy, kdy odlišně rozhodují soudy nižších stupňů ve věcech, které se procesním způsobem mohou dostat k nejvyšším soudům (jedná se o dovolání a stížnost pro porušení zákona v případě Nejvyššího soudu). Smysl těchto mimořádných opravných prostředků spočívá především ve sjednocování judikatury, takže přijímat samostatná stanoviska se jeví jako zcela zbytečné a nesystémové. Druhou možností je nejednota judikatury uvnitř samotných nejvyšších soudů. Ani zde nepřipadá stanovisko do úvahy, jelikož právě na tyto situace výslovně pamatují sjednocovací mechanismy uvnitř těchto soudů (v případě Nejvyššího soudu se jedná o velký senát). Zbývá tak třetí možnost, jakou je rozhodnutí formou stanoviska tam, kde možnost sjednocení nelze provést prostřednictvím rozhodování o mimořádných opravných prostředcích ani pomocí velkých senátů. Bude se jednat toliko o případy, kdy mimořádný opravný prostředek vůbec není přípustný. Tady nastává zásadní problém spočívající v tom, že přestože zákonodárce neshledal určité typové skupiny případů za natolik významné, aby o nich rozhodovaly nejvyšší soudy, tyto soudy se k nim přesto mohou dostat prostřednictvím stanovisek, které však již nemají nic společného s rozhodovací činností

¹ Vojtěch Šimíček, Mají nejvyšší soudy vydávat sjednocující stanoviska?, Jiné právo, 2007

² Viz tamtéž.

soudů. Stanoviska jsou jakousi obdobou různých směrnic a pokynů vydávaných ústředními orgány státní správy, jež se jeví jako odporující samotné podstatě soudní moci.¹

Je nesporné, že nejen rozhodovací činnost, nýbrž i postup všech soudů by měl být v zásadě jednotný a předvídatelný. Zároveň by ale bližší vymezení tohoto postupu mělo být spíše věcí normotvorby a nikoliv interních směrnic vydávaných nejvyššími soudy. Ve většině případů nejednota postupu mezi soudci a senáty plyne z nedostatku informací, a proto daleko lepší službu může plnit vhodný seminář, věnovaný sporným otázkám nebo jiná vhodná forma vzájemné komunikace.²

Ačkoliv stanoviska nejvyšších soudů nejsou vnímána vždy s pozitivním ohlasem, jedná se bezesporu o důležitý prostředek, na jehož základě dochází nebo by alespoň mělo docházet ke sjednocování rozhodování a postupu soudů nižších instancí. Podle mého názoru představují poměrně jednoduché řešení, jak zlepšovat celkovou funkci soudnictví za účelem podpory jednotnosti v rozhodování jednotlivých soudů. Na druhou stranu se ztotožňuji s názorem Vojtěcha Šimíčka³, že hlavním posláním soudů je rozhodování konkrétních případů, a že vydávání sjednocujících stanovisek, přesahujících individuální případy, představuje jistý zásah do dělby státní moci, neboť vydáváním obecně závazných stanovisek⁴ se Nejvyšší soud dostává do stejné role jako zákonodárce, který také přijetím nového zákona reaguje na zobecněné podněty plynoucí z individuálních případů.

III. 2. 4. Postup před zaujetím stanoviska Nejvyššího soudu

Zaujetí stanoviska Nejvyšším soudem k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu předchází sledování a vyhodnocování

¹ Viz tamtéž.

² Viz tamtéž.

³ Autor článku Mají nejvyšší soudy vydávat sjednocující stanoviska?, *Jiné právo*, 2007

⁴ Z hlediska ryze právního nemají stanoviska Nejvyššího soudu právní závaznost, v praxi však mají obdobný dopad, jako by právně závazné byly.

pravomocných rozhodnutí soudů v zájmu jejich jednotného rozhodování. Zákonnou úpravu pro sjednocující stanoviska představuje ustanovení § 14 odstavec 3 zákona o soudech a soudcích. Postupy při sledování a vyhodnocování pravomocných rozhodnutí soudů a při zaujímání stanovisek jsou podrobně upraveny v jednacím řádu Nejvyššího soudu. Na této činnosti se různým způsobem podílejí senáty Nejvyššího soudu, velké senáty kolegia, plénum Nejvyššího soudu, předseda Nejvyššího soudu, předseda kolegia nebo jednotliví soudci.

Stanovisko zaujímá podle povahy věci kolegium nebo plénum Nejvyššího soudu (článek 32 JŘ).

Sledování a vyhodnocování pravomocných rozhodnutí soudů provádí Nejvyšší soud několika způsoby, jež jsou demonstrativně uvedeny v jednacím řádu Nejvyššího soudu.

Nejvyšší soud na základě článku 31 JŘ sleduje a vyhodnocuje pravomocná rozhodnutí zejména tím, že:

- a) senáty Nejvyššího soudu v rámci rozhodovací činnosti mohou postoupit věc velkému senátu kolegia nebo dávat podnět předsedovi Nejvyššího soudu nebo předsedovi kolegia k podání návrhu na zaujetí stanoviska; velké senáty kolegia mohou navrhnout příslušnému kolegiu zaujetí stanoviska nebo dát podnět předsedovi Nejvyššího soudu k podání návrhu na zaujetí stanoviska plénem Nejvyššího soudu,
- b) předseda Nejvyššího soudu sleduje a vyhodnocuje rozhodování jednotlivých kolegií Nejvyššího soudu a na podkladě poznatků tím získaných navrhuje plénu nebo kolegiu zaujetí stanoviska, pokud je toho třeba v zájmu jednotného rozhodování soudů,
- c) předseda kolegia sleduje a vyhodnocuje rozhodování jednotlivých senátů svého kolegia a na podkladě poznatků tím získaných navrhuje kolegiu zaujetí stanoviska nebo dává podněty předsedovi Nejvyššího soudu k tomu, aby navrhl plénu Nejvyššího soudu

zaujetí stanoviska, jestliže je toho třeba v zájmu jednotného rozhodování soudů,

- d) jednotliví soudci nebo senáty Nejvyššího soudu navrhují příslušnému kolegiu k uveřejnění do Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek rozhodnutí Nejvyššího soudu nebo pravomocná rozhodnutí soudů nižších stupňů, která byla Nejvyššímu soudu zaslána nebo jím vyžádána, anebo je předkládají předsedovi Nejvyššího soudu nebo předsedovi kolegia spolu s podnětem k podání návrhu na zaujetí stanoviska plénem nebo kolegiem,
- e) jednotliví soudci Nejvyššího soudu se účastní gremiálních porad soudů, seminářů nebo jiných odborných shromáždění zaměřených na rozhodovací činnost soudů nižších stupňů, v jejichž rámci seznamují soudce s aktuální judikaturou Nejvyššího soudu, získávají od nich poznatky o rozhodování soudů, a je-li toho třeba, dále postupují podle písm. d),
- f) jednotliví soudci Nejvyššího soudu, pokud se účastní odborné přípravy soudců, státních zástupců nebo jiných osob anebo pokud vykonávají pedagogickou, literární a publicistickou činnost, při níž seznamují veřejnost s aktuální judikaturou Nejvyššího soudu, získávají poznatky o rozhodování soudů, a je-li toho třeba, postupují dále podle písm. d),
- g) předseda Nejvyššího soudu, místopředseda Nejvyššího soudu a předsedové kolegií přijímají podněty od soudů nižších stupňů, jiných státních orgánů, institucí, právnických a fyzických osob, v nichž se upozorňuje na nejednotnost pravomocných rozhodnutí; předseda Nejvyššího soudu a předsedové kolegií, je-li toho třeba, postupují dále podle písm. b) a c).

Dalším způsobem, jak Nejvyšší soud může sledovat a vyhodnocovat pravomocná rozhodnutí soudů, je provedení průzkumu rozhodovací činnosti. Nejvyšší soud provede průzkum rozhodovací činnosti na základě rozhodnutí předsedy, místopředsedy Nejvyššího

soudu, předsedů kolegií, po projednání se senátem, příp. kolegiem. K rozhodnutí o zaujetí stanoviska dojde na podkladě průzkumu a s využitím poznatků z rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu.¹ Podnětem k provedení průzkumu může být rovněž usnesení kolegia nebo pléna Nejvyššího soudu nebo rozhodnutí senátu, jež rozhoduje věci určitého druhu a se souhlasem příslušného předsedy kolegia.²

III. 2. 5. Proces při zaujímání stanovisek

Nejvyšší soud zaujímá stanoviska k rozhodovací činnosti soudů vždy ve věcech určitého druhu. Orgány příslušnými k zaujetí stanoviska jsou kolegium nebo plénum Nejvyššího soudu (článek 32 JŘ). Postup při zaujímání stanovisek je poměrně podrobně upraven jednacím řádem Nejvyššího soudu, a to v člancích 32 až 39 JŘ.

Smyslem sjednocujících stanovisek je především předcházení nejednotnosti v rozhodování a postupu soudů nižších stupňů. Je-li přijato stanovisko ve věci určitého druhu, znamená to, že všichni soudci Nejvyššího soudu při svém rozhodování a v další činnosti ze zaujatého stanoviska propříště vycházejí.³

A nyní přikročím k samotnému postupu při zaujímání sjednocujících stanovisek, jež počíná návrhem na zaujetí stanoviska. Návrh na zaujetí stanoviska se podává na základě pravomocných rozhodnutí soudů, o nichž bylo zjištěno, že rozhodování soudů je v nich nejednotné. Okruh oprávněných orgánů k podání návrhu je vymezen v článku 33 JŘ a liší se dle toho, zda se návrh podává příslušnému kolegiu nebo plénu Nejvyššího soudu. Podává-li se návrh na zaujetí stanoviska příslušnému kolegiu Nejvyššího soudu, je oprávněn tak učinit předseda tohoto kolegia, předseda Nejvyššího soudu či velký senát kolegia. Předseda Nejvyššího soudu může podat návrh na zaujetí stanoviska také plénu Nejvyššího soudu. O podaném návrhu je třeba vždy

¹ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 31 odstavec 2

² Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 31, odstavec 3 a 4

³ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 39

rozhodnout, bez ohledu na to, zda výsledek rozhodování bude pozitivní a stanovisko bude zaujato či nikoli. Návrh na zaujetí stanoviska může jeho navrhovatel také vzít zpět, avšak k takovému kroku se vyžaduje souhlas příslušného kolegia, ke kterému byl návrh podán, nebo souhlas pléna Nejvyššího soudu. Souhlas se zpětvzetím návrhu se nevyžaduje tehdy, je-li návrh vzat zpět před vypracováním návrhu stanoviska.¹

Obligatorní náležitostí návrhu na zaujetí stanoviska je vymezení otázky, jež má být stanoviskem vyřešena. Předmětem vymezené otázky bude zejména výklad a aplikace určité právní normy nebo několika právních norem. Za fakultativní náležitost návrhu se považuje způsob řešení vymezené otázky. Pokud návrh takový způsob řešení obsahuje, není jím kolegium či plénum Nejvyššího soudu při zaujímání stanoviska ani při zpracovávání návrhu stanoviska vázáno (článek 34 JŘ).

Na základě podaného návrhu na zaujetí stanoviska, vypracuje zpracovatel v určené lhůtě návrh stanoviska. Předseda příslušného kolegia nebo předseda Nejvyššího soudu, jde-li o návrh stanoviska pléna, přidělí podaný návrh některému ze soudců, senátu nebo pracovní skupině soudců Nejvyššího soudu a pověří daného zpracovatele tím, aby na podkladě podaného návrhu vypracoval návrh stanoviska. Vypracovaný návrh stanoviska poté doručí zpracovatel předsedovi kolegia nebo předsedovi Nejvyššího soudu. V návrhu stanoviska je zpravidla uveden vlastní obsah stanoviska (tzv. právní věta), které má být zaujato a jehož podstata spočívá v řešení vymezené otázky týkající se výkladu a aplikace určitých právních norem. Návrh stanoviska musí být také odůvodněn. V odůvodnění se poukáže na obsah pravomocných rozhodnutí soudů, která vyvolala potřebu zaujetí stanoviska, na obsah vymezené otázky v podaném návrhu na zaujetí stanoviska a uvedou se všechny argumenty, o něž je návrh stanoviska při řešení vymezené otázky opřen. Ostatní soudci příslušného kolegia nebo Nejvyššího soudu jsou vyzváni, aby se k návrhu stanoviska v určené lhůtě písemně vyjádřili. Návrh stanoviska se podle jeho obsahu doručí rovněž správním úřadům a jiným orgánům,

¹ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 33

předsedům vrchních a krajských soudů a jiným fyzickým nebo právníckým osobám, od nichž se požaduje, aby se ve stanovené lhůtě k návrhu stanoviska vyjádřili. Každému soudci Nejvyššího soudu, jemuž se návrh stanoviska doručuje, je dána možnost, aby se k němu vyjádřil a případně ve vyjádření zpracoval i vlastní návrh stanoviska. Jde-li o návrh stanoviska pléna Nejvyššího soudu, může se k němu vyjádřit i kterékoli kolegium jako celek svým usnesením. ¹

Rozhoduje-li o zaujetí stanoviska kolegium Nejvyššího soudu, děje se tak na podkladě zpracovaného návrhu na jeho jednání či na společném jednání občanskoprávního a obchodního kolegia. K zaujetí stanoviska kolegiem je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech členů kolegia. K zaujetí stanoviska plénem Nejvyššího soudu je potřebný souhlas nadpoloviční většiny všech členů pléna a rozhodování probíhá na jeho zasedání. Je-li jednání kolegia či zasedání pléna zahájeno, zpracovatel přednese návrh stanoviska a obsah všech vyjádření a připomínek k návrhu. Poté následuje rozprava, které se může zúčastnit každý soudce Nejvyššího soudu, jež je přítomen na jednání kolegia nebo zasedání pléna a další pozvané osoby. Na rozpravu navazuje porada kolegia či pléna. Na rozdíl od rozpravy se porady mohou zúčastnit jen soudci příslušného kolegia nebo členové pléna a zapisovatel. ²

Pokud bylo hlasováním dosaženo potřebného souhlasu nadpoloviční většiny všech členů kolegia nebo pléna, vyhlásí předsedající, že stanovisko bylo zaujato, a uvede jeho podstatný obsah. Zaujaté stanovisko se v nejbližším možném termínu uveřejní ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Společně se stanoviskem se ve Sbírce může na žádost uveřejnit též podstatný obsah odlišného stanoviska (právního názoru) soudce Nejvyššího soudu, jež se zaujatým stanoviskem nebo s jeho odůvodněním nesouhlasil. ³

¹ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 35

² Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 37

³ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 38

III. 3. Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

III. 3. 1. Obecný výklad

Posledním prostředkem sjednocovací činnosti Nejvyššího soudu, o němž bych se ráda zmínila, je Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek. Vydávání Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek je významnou činností Nejvyššího soudu, neboť přispívá nejen k lepší informovanosti o sjednocovací činnosti Nejvyššího soudu, nýbrž i ke zkvalitňování právního vědomí odborné i laické veřejnosti.

Jedná se o jedinou oficiální sbírku rozhodnutí soudů ve věcech patřících do pravomoci soudů v občanském soudním řízení a v trestním řízení, kterou vydává Nejvyšší soud v zájmu jednotného rozhodování soudů a která obsahuje výlučně judikaturu vycházející z kolektivní procedury upravené předpisem, jenž se opírá o zákonné zmocnění.¹ Její obsah tvoří především vybraná rozhodnutí Nejvyššího soudu, ale mohou zde být uveřejněna též rozhodnutí ostatních soudů. Před provedením výběru rozhodnutí si Nejvyšší soud může vyžádat vyjádření správních úřadů a jiných orgánů, předsedů vrchních a krajských soudů a jiných fyzických nebo právnických osob. Samotný výběr rozhodnutí provádějí a o zařazení do Sbírky rozhodují kolegia Nejvyššího soudu. Mimo rozhodnutí se ve sbírce uveřejňují také všechna schválená stanoviska Nejvyššího soudu zaujatá kolegií nebo plénem. Vydávání Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek řídí předseda, popřípadě místopředseda Nejvyššího soudu, je-li k tomu předsedou Nejvyššího soudu pověřen.²

Sbírka je vydávána desetkrát ročně a judikatura je rozdělena do části civilní a části trestní. V trestních věcech se průměrný roční počet publikovaných rozhodnutí a stanovisek pohybuje kolem 57. V civilních věcech vzrostl průměrný roční počet rozhodnutí a stanovisek v průběhu posledních deseti let z 60 na 100.³

¹ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích

² Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 24

³ Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu ČR za období let 1993-2007

Rozhodnutí publikovaná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek nepředstavují názor jednotlivce, nýbrž jsou výsledkem kolektivního projednání a kolektivního názoru o vhodnosti zveřejnění řešení nového či dosud neřešeného problému.

III. 3. 2. Postup při vydávání Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Na vydávání Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek se rozhodným způsobem podílí Redakční rada a postup při jejím vydávání je upraven Jednacím řádem Nejvyššího soudu.

Redakční rada je nejméně pětičlenná a její členy jmenuje předseda Nejvyššího soudu z řad soudců tak, aby byla zastoupena všechna kolegia Nejvyššího soudu. Jedná se o soudce, kteří jsou určeni předsedy kolegií k vedení evidence judikatury. Vydávání Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek tedy řídí předseda, popřípadě místopředseda Nejvyššího soudu, je-li tím pověřen, prostřednictvím tohoto orgánu a jako předseda Redakční rady určuje program jejího jednání a řídí jeho průběh. Ve spolupráci s příslušným nakladatelstvím obstarává Redakční rada uveřejnění zaujatých stanovisek pléna a kolegií Nejvyššího soudu a rozhodnutí vybraných na jednotlivých kolegiích ve Sbírce. Na základě usnesení pléna se ve Sbírce uveřejňuje Jednací řád Nejvyššího soudu.¹

III. 3. 3. Uveřejňování stanovisek

Pokud jde o uveřejňování stanovisek, můžeme říci, že se uveřejňují všechna stanoviska, jež byla zaujata kolegií nebo plénem, na rozdíl od rozhodnutí, jež musí nejprve projít požadovaným výběrem.

Předseda Redakční rady po doručení stanoviska Nejvyššího soudu zabezpečí jeho uveřejnění ve Sbírce. Je-li toho třeba, zajistí předseda Redakční rady jeho přednostní uveřejnění (článek 41 Jednacího řádu).

¹ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 40

III. 3. 4. Uveřejňování vybraných rozhodnutí

V každém kolegiu Nejvyššího soudu jsou předsedou kolegia určeni s jejich souhlasem soudci, kteří jsou kromě rozhodovací činnosti pověřeni také vedením evidence judikatury. Jedná se o evidenční senát, jehož úkoly jsou demonstrativně uvedeny v Jednacím řádu Nejvyššího soudu.¹ Evidenční senát shromažďuje soudní rozhodnutí pro jejich uveřejnění ve Sbírce v souladu s opatřením předsedy příslušného kolegia.² Na zasedání kolegia je povinen předložit k provedení výběru všechna rozhodnutí velkého senátu kolegia a též rozhodnutí navržená jednotlivými soudci nebo senáty příslušného kolegia, nedojde-li po dohodě s příslušným soudcem či senátem ke zpětvzetí učiněného návrhu. Evidenční senát předložená rozhodnutí připraví k jednání kolegia. Především dbá o to, aby byla opatřena právní větou obsahující podstatu právního problému, jež je rozhodnutím řešen. V rámci přípravy rozhodnutí dále projedná se soudci či senáty, kteří jeho publikaci navrhli, úpravu jeho odůvodnění (např. zkrácení textu, anonymizaci) s ohledem na rozsah a povahu provedených úprav.³

Předseda příslušného kolegia určí lhůtu, během níž se k rozhodnutím připraveným k provedení výběru mohou vyjádřit též další fyzické či právnické osoby, zejména pak předsedové vrchních a krajských soudů, ministerstva či jiné správní orgány a instituce, právnické fakulty (připomínková místa).⁴ Rozhodnutí i s případnými připomínkami jiných orgánů je v opise doručeno všem členům příslušného kolegia (článek 43 JŘ).

¹ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 42 odstavec 1

² Opatřením předsedy příslušného kolegia se upravuje postup při evidenci, zařazování a přípravě rozhodnutí navržených k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek na podkladě předložených či vyžádaných pravomocných rozhodnutí nižších soudů a na základě návrhů předsedy a místopředsedy soudu, předsedů příslušných kolegií a jednotlivých soudců.

³ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 42

⁴ Připomínková místa: Vrchní soud v Praze, Vrchní soud v Olomouci, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Česká advokátní komora, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Právnická fakulta Palackého univerzity, Právnická fakulta Západočeské univerzity, Ústav státu a práva Akademie věd ČR, Krajský soud v Ústí nad Labem, Hradci Králové, Plzni, Brně, Ostravě, Českých Budějovicích, Městský soud v Praze, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Nejvyšší státní zastupitelství v Brně.

O výběru každého jednotlivého rozhodnutí pro uveřejnění do Sbírký se veřejně hlasuje, a to tak, že se hlasuje o předloženém návrhu. Kolegium rozhoduje nadpoloviční většinou všech svých členů. Pokud příslušné kolegium rozhodlo o zařazení předloženého rozhodnutí do Sbírký, určený člen evidenčního senátu zajistí jeho uveřejnění prostřednictvím Redakční rady. K uveřejnění rozhodnutí dochází zpravidla v časové návaznosti na dobu jejich schválení, nerozhodne-li kolegium s ohledem na naléhavost či aktuálnost vybraného rozhodnutí o jeho přednostním uveřejnění (článek 44 JŘ).

Rozhodnutí vybraná jednotlivými kolegiemi k uveřejnění musí být při zařazování Redakční radou do Sbírký zastoupena rovnoměrně.¹

IV. Další aktivity Nejvyššího soudu ČR

IV. 1. Legislativní, školící a publikační činnost

Kromě samotné rozhodovací činnosti, jejímž základem je rozhodování o mimořádných opravných prostředcích (tj. o dovoláních a stížnostech pro porušení zákona) a sjednocovací činnosti Nejvyššího soudu, o níž jsem již pojednala v předchozí části své práce, se soudci Nejvyššího soudu významným způsobem podílejí i na dalších odborných aktivitách v oblasti práva. Mám na mysli zejména legislativní, školící a publikační činnost, jež má bezpochyby také svůj význam.

Nejvyšší soud se v souladu s legislativními pravidly vlády aktivně podílí na připomínkových řízeních k přípravě návrhů zákonů, jež upravují jeho činnost nebo které se dotýkají věcí náležejících do jeho působnosti.² Na žádost představitelů moci zákonodárné a výkonné se soudci Nejvyššího soudu podílejí také na přípravě zákonů.

¹ Jednací řád Nejvyššího soudu, článek 45

² Legislativní pravidla vlády, článek 5 odstavec 1 – návrh věcného záměru zákona obdrží prostřednictvím elektronické knihovny podle písm. e) Ústavní soud, Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud, pokud se jich

V souladu se zákonem o soudech a soudcích¹ soudci Nejvyššího soudu participují na odborné přípravě a odborném vzdělávání soudců, státních zástupců, justičních a právních čekatelů a dalších zaměstnanců soudů a státních zastupitelství organizovaných především Justiční akademií v Kroměříži, popř. ministerstvem spravedlnosti, soudy či státními zastupitelstvími. Rovněž odborně vzdělávají další justiční osoby. Toto odborné vzdělávání notářů, advokátů, soudních exekutorů, advokátních, notářských a exekutorských koncipientů, notářských a exekutorských kandidátů je organizováno jednotlivými komorami. Někteří soudci Nejvyššího soudu také vyučují na právnických fakultách a působí jako členové jejich vědeckých rad.

Významným přínosem pro laickou i odbornou veřejnost je také publikační činnost soudců. Soudci Nejvyššího soudu jsou autory či spoluautory řady odborných článků, monografií, učebnic, komentářů, vzorů dokumentů nebo soukromých sbírek soudních rozhodnutí a zúročují tak své znalosti a zkušenosti, jež nabyli během výkonu své soudcovské funkce. Mezi nejvýznamnější publikace náleží komentář k trestnímu zákonu (prof. Šámal, JUDr. Púry a JUDr. Rizman), komentář k trestnímu řádu (prof. Šámal a JUDr. Púry), komentář k občanskému zákoníku (JUDr. Spáčil, JUDr. Škárová, JUDr. Fiala), komentář k občanskému soudnímu řádu (JUDr. Drápal, JUDr. Krčmář), komentář k zákoníku práce (JUDr. Drápal, JUDr. Novotný), k zákonu o rodině (JUDr. Spáčil) či komentář k obchodnímu zákonu (JUDr. Štenglová).²

IV. 2. Činnost zahraničního oddělení Nejvyššího soudu

Vzhledem k tomu, že má Česká republika jako členský stát Evropské unie povinnost aplikovat evropské právo, založil Nejvyšší soud s ohledem na tuto skutečnost na konci roku 2005 zahraniční oddělení.

jako organizačních složek státu, nebo jejich působnosti, anebo procesních pravidel, jimiž se řídí, věcný záměr týká.

¹ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, § 82, § 83

² Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu ČR za období let 1993-2007

Náplní jeho činnosti je jednak zajišťovat spolupráci Nejvyššího soudu na evropském a mezinárodním poli a dále se zaměřovat na vzdělávání a pomoc v oblasti komunitárního práva jak pro soudce Nejvyššího soudu, tak obecných soudů všech úrovní.

Nejvyšší soud považoval začlenění do evropského právního prostředí za jednu ze svých priorit, a proto již v době před vstupem do Evropské unie věnoval značnou pozornost vzdělávání soudců v oblasti evropského práva a také jazykovému vzdělávání soudců. Byl partnerem dvou twinningových projektů Phare zaměřených na posilování fungování Nejvyššího soudu v souvislosti s přijímáním a aplikací komunitárního práva. V letech 2003 a 2004 došlo k uskutečnění řady úspěšných seminářů pro soudce Nejvyššího soudu i soudce soudů nižších stupňů. Tématem těchto seminářů bylo např. zahájení řízení před Evropským soudním dvorem, organizace a práce Evropského soudního dvora v Lucemburku, azylové právo, soutěžní právo EU, ochrana lidských práv v EU, atd. V následujícím roce v souvislosti s naším přistoupením do EU organizoval Nejvyšší soud projekt „Předběžné otázky k Evropskému soudnímu dvoru“, jež byl zaměřen na simulaci pokládání předběžných otázek k Soudnímu dvoru na základě případových studií.

Co se týče aktivit zahraničního oddělení na domácím poli, Nejvyšší soud tradičně pořádá semináře k aktuálním otázkám evropského práva, na nichž spolupracuje s českými soudci působícími u Evropského soudního dvora. Zahraniční oddělení též vytvořilo síť kontaktních osob na krajských a vrchních soudech s možností konzultací a poskytování odborného servisu při rozhodování sporů s evropským prvkem. Účelem této kontaktní sítě je především správná aplikace evropského práva obecnými soudy.¹

Nejvyšší soud ČR je členem Asociace předsedů nejvyšších soudů členských států EU a Asociace kasačních soudů frankofonní oblasti AHJUCAF. O aktivní účast Nejvyššího soudu v těchto asociacích se stará právě jeho zahraniční oddělení. První ze zmíněných asociací je fórem

¹ Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu ČR za období let 1993-2007

evropských soudců, které je určeno k výměně zkušeností, judikátů a právních informací. Jeho prostřednictvím mají evropské instituce možnost vyžádat si posudky (stanoviska) nejvyšších soudů. Ustavující zasedání Asociace se konalo 10. března 2004 na základě rozhodnutí předsedů nejvyšších soudů členských států Evropské unie o jejím vytvoření. Počínaje rokem 2005 se soudci nejvyšších soudů účastní programu výměnných stáží, jež probíhá za podpory Evropské justiční vzdělávací sítě. Účelem programu je podpora vzdělávání v sektoru justice. V rámci Asociace kasačních soudů je role Nejvyššího soudu podstatně zřetelnější, neboť jsou jeho nejdůležitější rozhodnutí zasílána do společné databáze judikátů. Výsledkem spolupráce soudů v této Asociaci je především její prohlubování, dále výměna informací a komparativní studie dílčích témat justice.¹

V. Závaznost judikatury

Tato část diplomové práce je věnována obecnému pojednání o judikatuře a její závaznosti, roli judikatury v kontinentálním právu obecně a konkrétně v České republice a jejímu srovnání se systémem práva soudcovského, jež je typický pro angloamerický právní systém. Dále nastíním obecnou charakteristiku judikatury v občanském právu a rozeberu vybrané judikáty z této oblasti.

V. 1. Obecný výklad

Judikatura má v dnešní době mimořádný význam nejen pro právní praxi, ale také pro právní vědu. Slouží především ke sjednocování rozhodovací praxe soudů, neboť není možné, aby v rámci jedné právní

¹ Viz tamtéž.

kultury byla judikatura různými soudy a různými právníky používána zcela odlišně.¹

Pro lepší pochopení, k čemu tedy vlastně judikatura slouží, je důležité si nejprve vymezit pojmy jako je judikatura a judikát.

„Termínem judikatura se označuje buď rozhodovací praxe určitého soudu nebo publikovaná rozhodnutí, která se dotýkají určité dílčí otázky právní normy.“² Někdy se hovoří o soudní judikatuře, na rozdíl od judikatury správních úřadů, což je ovšem nesprávné, neboť judikátem může být pouze rozhodnutí soudu jako nezávislého státního orgánu.

V právní terminologii se judikaturou rozumí zvláštní výklad soudní, který je obsažený ve stanoviscích nejvyšších soudů, ale i v některých rozhodnutích jiných soudů, jež mohou mít význam při řešení dalších, obdobných případů. Za konstantní, ustálenou judikaturu se považuje akceptovaný, běžně v praxi používaný výklad práva soudu. Judikatura dnes není vyčerpána toliko aktivitou obecných soudů. Svou vlastní judikaturu vytváří Ústavní soud ČR, pokud se týče otázek základních práv a svobod. Na významu nabývá též judikatura nadnárodních soudních institucí, jako je Evropský soud pro lidská práva a Evropský soudní dvůr.³

Termín judikát rozlišujeme jednak v užším smyslu, a jednak v širším smyslu. „Judikát v širším smyslu znamená soudní rozhodnutí, ve smyslu užším pak rozhodnutí vyššího soudu, které má význam pro další rozhodování obdobných věcí.“⁴ Soudní rozhodnutí v kontinentálním právním systému je aktem aplikace práva, kdy soud konkrétní případ podřazuje pod obecnou právní normu. Judikát se tak odlišuje od precedentu v angloamerickém právním systému common law. Soudní rozhodnutí má normativní význam a je obecně závazné pro další rozhodování v obdobných případech, pokud řeší případ dosud právními

¹ Srov. Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006

² Wikipedie

³ Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

⁴ Wikipedie

normami neupravený. Charakteristickým znakem precedensu je tedy, že na rozdíl od judikátu je pramenem práva.¹

V. 2. Význam judikatury v kontinentálním právu

V. 2. 1. Historie soudcovského práva v kontinentální Evropě

Soudcovské právo v kontinentální Evropě prodělalo za posledních dvě stě let pozoruhodný vývoj. Již před rokem 1800 však měla podstatná část práva svůj původ v soudcovské právo tvorbě. Francouzskému právnímu systému vévodili francouzští soudci, kteří dokonce vytvořili specifický systém přezkumu shody královských právních předpisů se základními principy francouzského práva. V právu, jež platilo na území našeho království, mělo zemské obyčejové právo do značné míry charakter práva soudcovského. Nelze ovšem říci, že by v kontinentálním právu té doby existovala nějaká jasná precedentní doktrína.²

Ke změně ve významu precedentu dochází v průběhu 19. století. Zatímco v Anglii a dalších zemích britského impéria je v této době poprvé výslovně stanovena povinnost soudců následovat precedenty, vývoj kontinentální právní kultury byl především ovlivněn revolučními změnami na kontinentu, jež se odehrály na přelomu 18. a 19. století. Jediným pramenem práva se stal právní předpis a normativní působení judikatury bylo propříště vyloučeno. Prototypem tohoto trendu se stal francouzský Code Civil (CC) z roku 1804, který vyloučil jakékoliv obecné normativní působení soudcovského rozhodnutí.³ Rakouský obecný zákoník občanský (ABGB) z roku 1811 výslovně umožňoval soudcům kreativní interpretaci zákonných ustanovení, současně však zakázal

¹ Viz tamtéž.

² Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

³ Viz tamtéž.

normativní působení judikatury, podle ustanovení § 12 ABGB „soudcovská rozhodnutí nikdy nemají moci zákona.“¹

V. 2. 2. Judikatura kontinentální Evropy ve 20. a 21. století

Ve 20. století dochází k expanzi soudcovského práva, na rozdíl od předchozího století, pro který byl příznačný zákonný pozitivismus. Zákonný pozitivismus 19. století vycházel z důvěry v politickou stabilitu a jeho charakteristickými znaky bylo vyloučení jakékoliv normativní funkce judikatury a vysoký stupeň formalismu při výkladu zákona. Jeho základním předpokladem bylo, že každé „správné“ řešení individuálního případu bude vždy nalezeno již na obecné rovině zákonodárcem. Z tohoto důvodu se stal nepraktickou překážkou právního vývoje a byl odmítnut soudcovskou praxí již před druhou světovou válkou.²

Po roce 1945 byl shledán nejen nepraktickým, ale též velmi nebezpečným pro demokracii. Pro tuto dobu je příznačné, že vzrostla role státu včetně jeho orgánů, tedy i soudních. Počet zákonů a nařízení v poválečné západní Evropě expandoval, a s nimi expandoval i význam soudcovské moci. Došlo ke změně v koncepci práva a jeho pojmání právníky. Význam judikatury rostl též s pokračující evropskou integrací.³

V současném evropském prostředí je nesporné, že i kontinentální soudy tvoří právo. Co se týče závaznosti kontinentální judikatury, můžeme říci, že se stal v posledních desetiletích v kontinentální právní kultuře dominantní závěr, že soudce má možnost se od judikatury vyšších soudů odchýlit, musí však takovéto odchýlení přesvědčivě odůvodnit. Normativní síla judikatury vyšších soudů má tedy spíše povahu argumentační, jež klade meze nikoliv samotnému rozhodnutí, ale spíše jen soudcovskému odůvodnění takového rozhodnutí.⁴

¹ § 12 ABGB: Nařízení vydaná v jednotlivých případech a rozsudky vynesené soudními stolicemi ve zvláštních právních rozepřích nemají nikdy moci zákona, nemohou být vztahovány na jiné případy nebo na jiné osoby.

² Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

³ Viz tamtéž.

⁴ Viz tamtéž.

V. 3. Precedens v common law a na evropském kontinentu

Zatímco v angloamerických zemích se již od počátku 19. století setrvává na doktríně závazného precedentu, kontinentální Evropu již dvě stě let ovládá názor, podle něhož rozhodnutí soudů nejsou a ani nemohou být závazná. Přestože se propast mezi původně radikálně odlišnými pojetími práva znatelně zúžila, viditelné rozdíly mezi právem kontinentálním a angloamerickým zůstávají. Můžeme říci, že samotná ideologie precedentu v common law a kontinentálním právu se stále nezanedbatelně liší, neboť kontinentální ideologie aplikace práva na rozdíl od angloamerické odmítá závaznost precedentu, a relevantní účinky přisuzuje pouze tzv. ustálené judikatuře.¹

Rozdíly mezi oběma pojetími precedentu lze demonstrovat na několika případech. Nejprve bych však měla uvést, že kontinentální autoři zpravidla nenazývají svá soudní rozhodnutí precedentem, tento pojem je vyhrazen výhradně pro země common law. Zatímco pro anglické či americké právo je rozhodný a závazný, byť i jeden jediný precedent nejvyššího soudu, v kontinentálním právu se nejčastěji setkáváme s odkazy na ustálenou či konstantní judikaturu.²

Soudcovské právo je tedy relevantním pramenem nejen v zemích angloamerické právní kultury, ale též v kontinentální Evropě, Českou republiku nevyjímaje. Tím, co obě právní kultury navzájem odlišuje, je především rozsah, v jakém se soudce při tvorbě práva může pohybovat a dále pak formální mechanismy, jež se uplatňují při tvorbě a publikaci soudcovského práva. Liší se i způsoby užití soudcovského práva při argumentaci v procesech autoritativní aplikace.³

Pro angloamerický typ právní kultury je ústředním pojmem právě precedens. „Precedens je právním pravidlem obsaženým v rozhodnutí soudu, které argumentačně zavazuje soudy stejného nebo nižšího stupně.“ Může být vytvořen i rozhodnutím soudu nižšího stupně, jehož

¹ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

² Viz tamtéž.

³ Jaromír Harvánek a kolektiv, *Teorie práva*, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

argumentace ovšem musí být dostatečně kvalitní na to, aby později obstála, a to i před vyššími soudními instancemi. V precedenčním systému, jež je založen na argumentační závaznosti prakticky všech pramenů práva, je soudce oprávněn při svém rozhodování posoudit závaznost všech právních pravidel a vybrat z nich takové, které lze nejlépe právně argumentovat. Může rozhodnout i proti předchozímu precedentu a dokonce i proti zákonu, je ovšem povinen argumentačně se vypořádat se všemi relevantními prameny práva, jež soudce zavazují. Rozhodnutí soudu v tomto typu právní kultury tedy může být založeno buď na mechanismu *stare decisis* nebo *judicial review*. Podle prvního mechanismu je soudce povinen rozhodnout podle předchozího precedentu ¹ a takové rozhodnutí může být negativně odůvodněno, tj. soud může konstatovat, že skutkový stav je obdobný jako v precedenčním případě a soud neshledal důvody k odchylnému rozhodnutí. V případě, že soud rozhodne proti precedentu (*judicial review*), takové rozhodnutí musí být pozitivně odůvodněno, tzn. soud musí důkladně vysvětlit, proč rozhoduje proti předchozímu precedentu a argumentovat použitím příslušných pramenů práva. V porovnání s kontinentálním právním systémem můžeme říci, že precedenční systém sice dává soudcům široké pravomoci, na druhou stranu po nich ovšem vyžaduje důkladnou argumentaci. ²

Jak jsem již uvedla, v kontinentální právní kultuře nehovoříme o závaznosti precedentu, nýbrž o argumentační závaznosti judikatury. Jejím předpokladem je kromě aplikační a argumentační kvality příslušného rozhodnutí zpravidla i jeho publikace. ³ Náš soudce na rozdíl od soudce v precedenčním systému právo pouze dotváří. Soudům je vymezen prostor pro jejich interpretaci, jehož hranice dané právními předpisy vyšší právní síly a mezinárodními smlouvami nemohou být překročeny. Kontinentální soudce není oprávněn odůvodnit své

¹ Základní problém této doktríny představují případy, kdy je soudce vázán precedenty nevalné kvality.

² Jaromír Harvánek a kolektiv, *Teorie práva*, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

³ V posledních letech u nás došlo k významné změně, a to zavedením zákonných forem publikace rozhodnutí nejvyššími soudními instancemi, tj. Ústavním soudem, Nejvyšším soudem a Nejvyšším správním soudem.

rozhodnutí negativně jako angloamerický soudce v případě stare decisis. Provádí vždy pouze pozitivní argumentaci. Pokud je rozhodnutí v rozporu s dosavadní judikaturou, jež je pro daný případ argumentačně závazná, je soudce navíc povinen připojit argumenty dostatečně odůvodňující příslušnou změnu.¹

Další rozdíl mezi oběma právními systémy spočívá v odlišné funkci nejvyšších soudů. Pro angloamerický systém je typické prospektivní rozhodování nejvyšších soudů common law, na rozdíl od kontinentálního, ve kterém dominuje retrospektivní judikování nejvyšších soudů. Angloamerický model vychází z postavení nejvyššího soudu, jež si vybírá a řeší pouze takové věci, ve kterých hodlá vytvořit nový precedent, resp. pozměnit precedent starší, popřípadě jde v dané kauze o jinou závažnou otázku (např. platnost volby prezidenta USA). Primárním účelem takového soudu je nikoliv napravovat pochybení nižších soudů, ale vytvářet nová precedentní rozhodnutí, jež budou nižšími soudy následována v budoucích kauzách. Nejvyšší soud tedy tvoří právo pro futuro, a proto jde o model, jež je orientován prospektivně (precedentně). Naproti tomu v modelu kontinentálním nejvyšší soud v nejryzejším pojetí nemá možnost vybírat si případy, které bude řešit, ale naopak musí řešit všechny kauzy, které mu napadnou. Nejvyšší soud je institucí primárně zaměřenou na korekci právních chyb v jednotlivých kauzách. Tento model orientovaný do minulosti slouží k zajišťování jednotné judikatury napříč soudním systémem. O některých kontinentálních státech (Německo, Česká republika) lze říci, že jsou určitým hybridem mezi model prospektivním a retrospektivním. V právní úpravě a činnosti nejvyššího soudu je pozorovatelný jak prvek retrospektivní, tak i prospektivní.² Typickým příkladem rozhodování nejvyššího soudu, jež zahrnuje oba zmíněné prvky, je české civilní dovolání.

Přestože určité rozdíly mezi oběma právními systémy stále přetrvávají, na příkladu soudcovského práva je možné sledovat jejich

¹ Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

² Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006

postupné sblížení. Zatímco ve Spojeném království nebo ve Spojených státech si soudci stěžují na to, že jsou stále více svazováni legislativou, evropští soudci protestují proti rostoucímu významu judikatury a z ní vyplývajícím povinností ji znát a umět jí argumentovat.¹

V. 4. Role judikatury v České republice a její závaznost

Judikatura může působit různými druhy závaznosti. V českém právním řádu je však vyloučeno, aby judikatura vyšších soudů působila ve formě formálně závazného precedentu, stejně tak neplatí, že by nižší soudy byly povinny bezvýhradně respektovat judikaturu vyšších soudů. Nižší soudy mají naopak možnost se od judikatury vyšších soudů odchýlit a tím případně iniciovat změnu této judikatury. Z uvedeného lze vyvodit, že judikatura českých nejvyšších soudů² tedy sice není formálně závazná, má ovšem normativní sílu. Tato normativní síla se projevuje především tak, že soudce zvažuje aplikovatelnost relevantní judikatury vyšších soudů s ohledem na jiné faktory, kterými jsou právní principy, ekonomické a obdobné dopady judikatury, vývoj společenských podmínek. Pokud soudce dovede aplikovatelnost judikatury, je povinen právní názor v judikatuře vyslovený ve svém rozhodnutí použít.³

V České republice mají zákonné zmocnění k vydávání sbírek judikatury Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud. Kromě těchto oficiálních sbírek jsou některá z právního hlediska zajímavá a přínosná rozhodnutí publikována v právnických časopisech a některá nakladatelství soustavně vydávají řady rozhodnutí ve formě sbírek. Publikovaná rozhodnutí jsou bezprostředně závazná pouze pro rozhodnutí v konkrétní věci. Neformálně z nich ovšem soudy a případně i další orgány často vycházejí vzhledem k autoritě soudů, jež je publikovaly, a pro jejich přesvědčivost výkladu sporných otázek. Publikací rozhodnutí navíc nejvyšší soudy též do určité míry avizují,

¹ Jaromír Harvánek a kolektiv, *Teorie práva*, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

² Hovoříme-li o českých nejvyšších soudech, máme tím na mysli Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud.

³ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

jakým způsobem budou s nejvyšší pravděpodobností rozhodovat v obdobných věcech, budou-li se jimi např. na základě mimořádných opravných prostředků v budoucnosti zabývat.¹ Přestože judikatura vyšších soudů nepůsobí jako formálně závazný precedent pro obdobné případy, je nesporné, že významnou měrou přispívá k předvídatelnosti soudního rozhodování a především k právní jistotě, jež je nepostradatelným atributem právního státu.

V. 4. 1. Prospektivní a retrospektivní judikování Nejvyššího soudu

Judikování nejvyšších soudů může působit dvojím směrem, může zahrnout jak elementy retrospektivní, tedy kontrolu „správnosti“ rozhodnutí nižších soudů, tak prvky prospektivní, kde případná náprava nesprávného rozhodnutí je druhořadá, a hlavním důvodem rozhodnutí nejvyššího soudu je vytvoření nového právního názoru, případně jeho modifikace. Pro judikaturu, jejímž hlavním cílem je sjednocovat rozhodovací činnost soudů, má význam prospektivní element rozhodování usilující o dotvoření obecné právní normy a směřující „do budoucna“. Jedná se o trend, který se objevil v Evropě od druhé poloviny 20. století, je tomu tak i v České republice. Naopak retrospektivní element judikování, který směřuje především ke kontrole správnosti rozhodnutí nižších soudů v dané individuální kauze, působí „zpětně“ a sjednocování rozhodovací činnosti je pouze jeho vedlejší funkcí, doprovodným jevem provázejícím kontrolu správnosti rozhodnutí soudů nižších instancí.²

Svou rozhodovací praxí Nejvyšší soud reguluje a sjednocuje neformální cestou rozhodovací praxi nižších soudů. Pro české civilní dovolání je typická jak jeho funkce retrospektivní, tak prospektivní, na rozdíl od oblasti trestní justice, ke je základní funkcí rozhodování

¹ Wikipedia

² Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006

Nejvyššího soudu funkce retrospektivní, kdežto funkce precedentní je spíše vedlejším důsledkem některých rozhodnutí.¹

Retrospektivní funkci plní civilní dovolání s ohledem na ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) a b) o.s.ř.² Rozhodnutí Nejvyššího soudu v těchto případech zpravidla nebude mít precedentní význam, neboť prvořadou je zejména kontrola správnosti přezkoumávaného rozhodnutí. Naopak v případě civilního dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c)³ jednoznačně převažuje zájem na soudcovském dotvoření práva. Jedná se o případy, kdy dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu není přípustné z jiných důvodů a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam.⁴ Posouzení toho, zda rozhodnutí nižšího soudu má či nemá zásadní význam, náleží podle platné právní úpravy Nejvyššímu soudu, což bezpochyby posiluje jeho precedentní funkci.⁵

Prospektivní funkce civilního dovolání je ovšem omezována ze strany Ústavního soudu. Děje se tak několika způsoby.

Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti se postavil proti čistě prospektivnímu pojetí nenárokového dovolání v několika svých rozhodnutích. Nejdůrazněji se tomu stalo v nálezu IV. ÚS 128/05: „podle tohoto nálezu je třeba podmínky připuštění dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) a odst. 3) vykládat tak, aby byla naplněna jak ústavou stanovená povinnost soudů poskytovat jednotlivci ochranu jeho základních práv (článek 4 Ústavy ČR), tak i účel daného typu dovolacího

¹ Viz tamtéž.

² Podle těchto ustanovení je dovolání přípustné proti rozhodnutí odvolacího soudu, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé, event. jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil.

³ § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř. – dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu a proti usnesení odvolacího soudu, jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle písmena b) a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam.

⁴ § 237 odst. 3 – rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam [odst. 1 písm. c)] zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem.

⁵ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006

řízení, který směřuje ke sjednocení judikatury obecných soudů.“¹ Z této argumentace plyne pochopitelně problém spočívající v tom, že jelikož neexistuje žádné základní právo na přístup k dovolacímu soudu, nemůže tedy jít o omezení tohoto práva. Pouze Nejvyšší soud určuje, zda rozhodnutí nižšího soudu má zásadní význam či nikoli.²

Další útok na prospektivní funkci civilního dovolání souvisí s odůvodňováním usnesení, které odmítá dovolání proti rozhodnutí, jež po právní stránce nemá zásadní význam. Podle názoru některých odborníků je praxe detailnějších odůvodnění usnesení zbytečná, nicméně Nejvyšší soud se tímto postupem „jistí“ před Ústavním soudem.³

Ústavní soud ve svém nálezu III. ÚS 202/05⁴ uvedl: „v případě, že dovolací soud odmítá dovolání z důvodu nenaplnění podmínky plynoucí z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) a odst. 3 o.s.ř., musí odůvodnění takového rozhodnutí splňovat přiměřeně požadavky na odůvodnění soudních rozhodnutí vyplývající z dosavadní judikatury Ústavního soudu.“ Pokud by rozhodnutí takové požadavky nesplňovalo, došlo by tak k porušení článku 36 odst. 1 LZPAS.⁵

Můžeme říci, že judikatura Ústavního soudu započatá již nálezem Pl. ÚS 1/03⁶ tak tlačí Nejvyšší soud do pozice regulérního soudu třetí instance, neboť dovolací soud je v podstatě povinen vypořádat se se všemi námitkami, jež jsou v dovolání uplatněny. Tím je ovšem poněkud opomíjena logika instančního postupu v rámci justiční soustavy, neboť absence odůvodnění, proč se nejvyšší článek určité soudní soustavy odmítá případem zabývat, by byla vskutku problémem pouze v situaci,

¹ Nález IV. ÚS 128/05 ze dne 10. května 2005

² Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

³ Viz tamtéž.

⁴ Nález ze dne 16. března 2006

⁵ Článek 36 odst. 1 LZPAS – každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

⁶ Ústavní soud v citovaném nálezu sice na jednu stranu dovodil, že je nutné „uvedení stručných důvodů (např. citací judikátů tohoto soudu, které věc řeší, a pro jejichž změnu či odchýlení se od nich neshledal soud důvod)“, ovšem na straně druhé dovodil nepřímo také přiměřenou aplikovatelnost kritérií vyplývajících z dosavadní judikatury Ústavního soudu na náležitosti odůvodnění usnesení odmítající nenárokové dovolání z důvodu nepřijatelnosti. Rozhodující je, co se rozumí přiměřenou aplikovatelností, a zdá se, že v průběhu času se judikatura Ústavního soudu stává ve vztahu k Nejvyššímu soudu náročnější.

kdy by neexistovala předchozí rozhodnutí soudů nižšího stupně (nižších stupňů) v téže věci. Pokud se však Nejvyšší soud odmítne daným případem zabývat, pro potřeby případného dalšího přezkumu lze tento případ považovat za situaci, kdy by se Nejvyšší soud ztotožnil s právním názorem soudu nižšího. Nic nebrání Ústavnímu soudu či Evropskému soudu pro lidská práva meritorně posuzovat rozhodnutí soudu prvního stupně či soudu odvolacího, jež jsou plně odůvodněna.¹

S uvedenou problematikou úzce souvisí nesnadné vymezení přesných hranic mezi obecnou justicí a Ústavním soudem², a zejména pak mezi Ústavním soudem a oběma nejvyššími soudy obecné a správní justice, což pochopitelně vede k tomu, že Ústavní soud je přinejmenším potencionálně „nejvyšším“ soudem civilním, trestním a správním. Tlak na samotný „orgán ochrany ústavnosti“ se projevuje jeho zvýšenými požadavky na odůvodnění rozhodnutí obou nejvyšších soudů, a vede tedy k neefektivnímu tlaku na trojinstančnost soudního řízení a ve svém důsledku přispívá ke snižování efektivity české justice.³

Domnívám se, že příliš podrobné odůvodňování usnesení dovolacího soudu, kterým odmítá dovolání proti napadenému rozhodnutí, jež neshledal po právní stránce zásadně významným, se jeví jako nadbytečné a neefektivní. Soudci Nejvyššího soudu by se v takovém případě podrobně věnovali odmítání podání, jež nemá v judikatuře větší význam, zatímco by čas a energii vynaložené na odmítnutí podání mohli uplatnit v kauzách skutečně významných pro následnou rozhodovací praxi soudů a tak efektivně plnit jeho veřejnou roli dotváření práva.

V. 4. 2. Ústavně souladné soudcovské dotváření práva v ČR

V současném evropském prostředí je nesporné, že i kontinentální soudy tvoří právo. „Soudcovské rozhodnutí není v žádném případě pouze užíváním práva, nýbrž současně pokračováním v průběh zákonodárství se

¹ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

² Ústavní soud je specializovaný autonomní státní orgán, který není součástí soustavy obecných soudů.

³ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

odehrávajícího procesu tvorby práva. Jest aktem individualizace používané generální normy.“¹

„Soudcovské právo je charakteristické svou argumentační závazností“, což znamená, že judikatura je závazná, nenajdeme-li lepší právní argument k její změně. Aplikuje-li soud právo, vytváří tím vedle autoritativního řešení konkrétní situace i oprávněná očekávání adresátů příslušných právních pravidel. Pokud je rozhodnutí soudu zveřejněno a jedná-li se navíc o vyšší soudní instanci, máme možnost si z takového rozhodnutí učinit představu o tom, jak příslušnou právní otázku řešit, a můžeme oprávněně předpokládat, že při výskytu stejného případu bude soud postupovat obdobně, z čehož pramení i naše právní jistota, kterou soud není oprávněn bezdůvodně narušit.“²

V závislosti na míře obecnosti zákonné skutkové podstaty, dochází k tomu, že soudce, který je v systému kontinentální práva, tedy i našeho, vázán toliko zákonem, je jakožto orgán právo aplikující spolutvůrcem práva ve smyslu jeho korektního dotváření. Soudce tak v právním státě dotváří právo pouze a jedině tam, kde je nutno je dotvářet. Jeho činnost není a nesmí být svévolnou, neboť je determinována rámcem právní normy daného právního předpisu. O soudcovském rozhodnutí tedy můžeme říci, že je navazujícím pokračováním právotvorného procesu.“³

„Soudcovská rozhodnutí mohou být v pravém slova smyslu právotvorná do té míry, do jaké „tvoří obecné normy“. To jest tehdy, když důsledky výkladu, resp. rozhodnutí vykročují z dosahu dané kauzy, vedou ke sjednocení judikatury či vytvoření judikatury dosud neexistující a jde tak de facto o uplatnění výsledku výkladu (dotvoření práva) erga omnes.“ Je-li dřívější soudní rozhodnutí podloženo přesvědčivou racionální argumentací, funguje do budoucna fakticky jako autoritativní vzor a model pro rozhodování pozdější. Takto konstruovaný výklad tedy přesáhne individuální kauzu a zobecnitelná interpretace působí obecným (univerzálním) způsobem na další aplikaci práva.

¹ H. Kelsen, Všeobecná teorie norem, Brno : Masarykova univerzita, 2000, str. 297

² Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

³ Libor Hanuš, Právní argumentace nebo svévole, Praha : C.H. Beck, 2008

Zákonodárcem původně vytvořené právo se tímto způsobem ve společnosti „mění“, resp. je dotvářeno. Z uvedeného můžeme vyvodit zcela legitimní přesah soudní moci do činnosti primárně vyhrazené toliko svrchovanému zákonodárci, byť v oblasti kontinentálního právního systému obecně nepřísluší soudům a priori, aby právo vytvářely.¹ Takovéto závěry však nejsou vždy s pozitivním ohlasem přijímány.

Ústavní soud ČR shrnul význam soudcovského práva ve svém rozhodnutí č. III. ÚS 252/04 následovně: „v obecné rovině ve vztahu k závaznosti soudní judikatury lze konstatovat, že již učiněný výklad by měl být, nedojde-li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivými argumenty, ve svém souhrnu více konformnější s právním řádem jako významovým celkem a svědčícími tak pro změnu judikatury, východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu postulátů právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (oprávněného legitimního očekávání) a principu formální spravedlnosti.“

V. 4. 3. Publikace judikatury

Jedním z předpokladů argumentační závaznosti judikatury v evropské kontinentální kultuře je zpravidla i odpovídající publikace příslušného rozhodnutí. To ovšem neznámá, že by snad rozhodnutí neuveřejněná v zákonných sbírkách nebylo možné považovat za závaznou judikaturu. Na druhou stranu je samozřejmé, že míra argumentační závaznosti právních interpretací ze zákonně publikovaných judikátů je však poměrně vyšší, než je tomu u judikátů publikovaných ve formě oficiálních nebo soukromých sbírek. Mezi zákonné sbírky soudních rozhodnutí patří Sbíрка nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR, o níž bylo

¹ Viz tamtéž.

pojednáno v rámci sjednocující činnosti Nejvyššího soudu, a Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR.¹

Publikace judikatury má ve střední Evropě tradici již přinejmenším sto padesát let. S liberalizací monarchie na sklonku 50.let 19. století začala být judikatura publikována iniciativou soukromých osob.² Z rakouských tradic pak vycházely též československé polooficiální prvorepublikové sbírky, např. sbírka Vážného a sbírka Bohuslavova. Tradice nezávislé publikace rozhodnutí nejvyšších soudů byla násilně ukončena zásahem komunistické moci v roce 1949, kdy byly soukromé sbírky soudních rozhodnutí nahrazeny sbírkou, jejíž obsah byl sestavován editory centrálně, za spolupráce ministerstev, právnických fakult a též prokuratury. Po roce 1989 se publikace soudcovských rozhodnutí vrací do střední Evropy jen pozvolna. Vedle Sbírek soudních rozhodnutí a stanovisek, jejíž základní koncepce z roku 1949 ovšem zůstala v podstatě beze změny, se záhy objevily nejrůznější časopisecké publikace judikatury a různé soubory judikatury vydávané soukromými nakladatelstvími. Počátkem 21. století Nejvyšší soud ČR zpřístupnil všechna svá rozhodnutí na vlastních internetových stránkách.³ Činnost Nejvyššího soudu je tak téměř⁴ plně přehledná a kontrolovatelná odbornou, publicistickou i laickou veřejností.⁵

S nutností co nejširší dostupnosti judikatury souvisí otázka její anonymizace. Širší publikaci judikatury českých soudů brání velmi široce a nepružně pojatá povinnost anonymizace soudních rozhodnutí.⁶ Tato povinnost se ovšem stává dosti zastaralou, zejména s ohledem na soudobé evropské trendy. Evropský soudní dvůr, ani Evropský soud pro lidská práva svá rozhodnutí zásadně neanonymizují.¹

¹ Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

² Šlo o iniciativu zejména J. Ungera (v roce 1859 Glaser, Unger a Walther započali publikaci první sbírky rozhodnutí vyšších rakouských soudů).

³ www.nsoud.cz

⁴ Výtka může směřovat jen k anonymizaci judikatury a poněkud těžkopádnému vyhledávání ve velice základní vyhledávací masce internetových stránek.

⁵ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006

⁶ Obtížně nalézaná vstřícnost k zpřístupnění soudních rozhodnutí může být viděna i jako indikátor byrokratizace soudnictví. Byrokratická správa má tendenci být správou bez účasti veřejnosti. „Úřední tajemství“ má mocenský aspekt – informovanost podmiňuje schopnost extranea kvalifikovaně se vyjádřit. Srov. Keller, Sociologie byrokracie a organizace, Praha, Slon 1996, str. 31.

Vzhledem k tomu, že je soudní řízení zásadně veřejné, a možnost zveřejnění údajů všech účastníků je s ním spojena, pro anonymizaci publikovaných soudních rozhodnutí neexistují rozumné důvody. Výjimkou jsou případy, kdy o anonymizaci požádá některý zúčastněný subjekt (např. poškozený v mravnostních trestných činech), event. to vylučují mezinárodní závazky státu.² Je tedy nesmyslné, pokud je anonymizováno soudní rozhodnutí, o kterém předtím v detailech informovaly sdělovací prostředky včetně jmen všech účastníků a jejich fotografií.³ Anonymizace navíc zatěžuje soudy zcela zbytečnou prací.⁴

V. 4. 4. Judikatura v občanském právu

„Judikatura v občanskoprávních věcech má široké poslání v procesu dotváření právní úpravy pro relativně velmi širokou oblast této právní úpravy a její četnou aplikaci právě v rozhodování soudů v občanskoprávních vztazích a o nárocích vyplývajících z těchto vztahů.“⁵ Pro občanskoprávní judikaturu je příznačná její různost a mnohotvárnost, neboť občanské právo nezahrnuje pouze občanské právo hmotné a procesní, ale též speciální právní úpravy občanskoprávní povahy a stále rostoucí oblast mezinárodního práva soukromého a procesního. Práce s judikaturou musí u soudů vycházet především z uveřejněné judikatury nejvyšších soudních instancí.⁶ Tato uveřejněná rozhodnutí představují rámec úvah o aplikaci a výkladu ustanovení právních předpisů, používaných na řešení konkrétních právních věcí.

„Při práci s judikaturou ve věcech občanskoprávních je třeba mít zejména na zřeteli:

¹ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

² Tak tomu je u azylových věcí, viz Pipková, H. Replika k článku Je anonymizace publikovaných soudních rozhodnutí vskutku nutná? *Jurisprudence* č. 5/2005, str. 80

³ Blíže k tomu Derka L., Kühn Z. Je anonymizace publikovaných soudních rozhodnutí vskutku nutná? *Jurisprudence* č. 1/2005.

⁴ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

⁵ Viz tamtéž, str. 171

⁶ Sbírnka nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, Sbírnka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR, Sbírnka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR.

- a) Judikatura v občanském právu je vzhledem k rozsáhlosti právní úpravy v tomto odvětví velmi obsáhlým zdrojem poznatků o výkladových otázkách právní úpravy z tohoto odvětví. Pro soudy je judikatura významným podkladem pro přístup k rozhodování o konkrétních právních věcech se širokým obeznámením se s problematikou aplikace i interpretace četných a velmi různorodých ustanovení z odvětví občanského práva.
- b) Pro práci všech soudů s občanskoprávní judikaturou je třeba správně chápat i otázku vázanosti soudů právním názorem odvolacího soudu (ve smyslu ustanovení § 226 o.s.ř.), případně právním názorem dovolacího soudu (§ 243d odst. 1 a § 226 o.s.ř.), která představuje kogentní úpravu, jež nemůže být modifikována využíváním obvyklých metod práce s občanskoprávní judikaturou.
- c) V činnosti dovolacího soudu je třeba v co nejširší míře využívat poznatků z uveřejněné judikatury ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek (případně ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu), jakož i poznatků z nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, pro výklad ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) a odst. 3 o.s.ř. při posuzování přípustnosti dovolání z hledisek souladu či rozporu řešení právní otázky v dovoláním napadeném rozhodnutí odvolacího soudu s hmotným právem, popřípadě posouzení toho, zda je v rozhodnutí odvolacího soudu řešena právní otázka, která dosud nebyla vyřešena v rozhodování dovolacího soudu (§ 237 odst. 3 o.s.ř.).“¹

V. 4. 5. Judikatura ve věci náhrady nemajetkové újmy v penězích

Zatímco judikatura ve věcech náhrady materiální škody je již poměrně konstantní, judikatura ve věcech imateriální újmy prochází neustálým vývojem. V nedávné době však byla publikována některá rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, jež by mohla i v této oblasti stanovit

¹ Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006, str. 176

vodítka pro rozhodování nižších soudních instancí. Na tomto příkladu bych tedy ráda demonstrovala, jak je judikatura Nejvyššího soudu pro rozhodování soudů nižších stupňů významná a nepostradatelná a jak publikací určitého rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí může být překonáno opačné stanovisko senátu Nejvyššího soudu.

Na základě rozhodnutí občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2007 bylo publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí Nejvyššího soudu v její civilní části ¹ rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 1 Co 63/2003. V tomto rozhodnutí dospěl Vrchní soud v Olomouci k závěru, že: „Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 ObčZ je právem nemajetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době.“ Publikací tohoto závěru ve Sbírce soudních rozhodnutí tak bylo překonáno stanovisko senátu 30 Cdo Nejvyššího soudu, který ve své judikatuře ² setrval na závěru opačném, tj. že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích promlčení nepodléhá. ³

Nemajetková újma vzniká na základě protiprávního zásahu do osobních práv. Podle § 13 odst. 1 ObčZ má fyzická osoba právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Podle § 13 odst. 2 ObčZ pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučinění podle odst. 1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích, výši náhrady přitom určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo. Spornou otázkou je možnost promlčení či naopak nepromlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 ObčZ. Ačkoliv doktrína tuto otázku považuje za spornou,

¹ Sbírka rozhodnutí NS, 2008, č. 1, pod č. 4.

² Rozhodnutí NS sp. zn. 30 Cdo 1542/2003 nebo sp. zn. 30 Cdo 1522/2007

³ A. Doležal, T. Doležal, Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy, Právní rozhledy 15/2008

judikatura se postupně přiklonila k názoru, že v případě žaloby na imateriální újmu podle zmiňovaného § 13 odst. 2 ObčZ se právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích nepromlčuje. Z toho důvodu nastávaly v praxi situace, kdy v případě uplynutí promlčecí lhůty pro uplatnění nároků na náhradu škody na zdraví, jež se promlčují v obecné promlčecí lhůtě, podávali právní zástupci klientů právě žalobu na ochranu osobnosti a snažili se získat zadostiučinění tímto způsobem s tím, že poukazovali právě na satisfakční funkci peněz.¹

V rozhodnutí z minulého roku² se Nejvyšší soud při svém rozhodování přiklonil k názoru jedné názorové linie právních expertů s tím, že se právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích dle předmětného ustanovení občanského zákoníku nepromlčuje. Nejvyšší soud opakovaně³ připomněl, že „právo na ochranu osobnosti fyzické osoby (všeobecné osobnostní právo) občanský zákoník upravuje jako jednotné právo, jehož úkolem je v rámci občanskoprávní oblasti zabezpečit respektování osobnosti fyzické osoby a její všestranný svobodný rozvoj“. Smyslem náhrady nemajetkové újmy v penězích je dát do vztahu míru újmy na hodnotách lidské osobnosti s konkrétním finančním vyjádřením náhrady takovéto nemajetkové újmy. Nelze je proto jako právo ryze osobní povahy osobnosti fyzické osoby, na něž se vztahují § 11 a násl. ObčZ, vydělit z okruhu nepromlčitelných nemajetkových práv, byť se satisfakce příslušné nemajetkové újmy fyzické osoby podle § 13 odst. 2 ObčZ (je-li přiznána) vyjadřuje prostřednictvím finančních prostředků. Jelikož jde o subjektivní osobní práva vzniklá postižené fyzické osobě neoprávněným zásahem do její osobnosti, jsou jako práva nemajetková nepromlčitelná.⁴

Vzhledem k tomu, že občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu neakceptovalo názor svých kolegů ze senátu 30 Cdo, je

¹ A. Doležal, T. Doležal, Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy, Právní rozhledy 15/2008

² Rozhodnutí NS sp. zn. 30 Cdo 1522/2007

³ Viz rozhodnutí NS sp. zn. 30 Cdo 1542/2003

⁴ A. Doležal, T. Doležal, Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy, Právní rozhledy 15/2008

třeba nově respektovat v judikatuře opačný závěr, podle něhož je „právo na náhradu nemajetkové újmy právem majetkové povahy a promlčuje se v obecné promlčecí době“ . V rámci sjednocování judikatury ve věci promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 ObčZ se tak občanskoprávní a obchodní kolegium přiklonilo k závěrům Vrchního soudu v Olomouci obsaženým v rozsudku sp. zn. 1 Co 63/2003. Tento rozsudek Vrchního soudu navázal na vlastní judikaturu a přiklonil se k názoru, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 ObčZ je jedním z dílčích a relativně samostatných prostředků ochrany jednotného práva na ochranu osobnosti fyzické osoby. Toto právo vzniká až tehdy, kdy morální satisfakce jako ryze osobní právo k vyvážení a zmírnění nepříznivých následků protiprávního zásahu do osobnostních práv nepostačuje, a byť jde o satisfakci v oblasti nemateriálních osobnostních práv, jeho vyjádření peněžním ekvivalentem způsobuje, že jde o osobní právo majetkové povahy, které se tedy promlčuje v obecné promlčecí lhůtě. K tomuto závěru se pak přiklonilo i občanskoprávní a obchodní kolegium a doporučilo rozsudek k publikaci. Bylo přihlédnuto zejména k paralele s nepochybnou promlčitelností nároků na náhradu nemajetkových újem u škody na zdraví, zejména u nároků na jednorázové odškodnění pozůstalých podle § 444 odst. 3 ObčZ.¹

Ačkoliv je v současné době nutno respektovat závěr o promlčitelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 ObčZ, jeví se tento závěr jako velmi problematický. Na druhou stranu je zřejmé, že rozhodnutí občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu výrazně ovlivní právní praxi.

¹ A. Doležal, T. Doležal, Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy, Právní rozhledy 15/2008

VI. Srovnání činnosti Nejvyššího soudu ČR s Nejvyšším soudem USA

V této závěrečné části své diplomové práce bych čtenáře ráda seznámila s tím, jaké funkce Nejvyšší soud ve Spojených státech amerických zastává a jak se funkce obou nejvyšších soudů navzájem liší. Spojené státy jsem si ke srovnání vybrala jednak z toho důvodu, že na rozdíl od naší republiky jsou Spojené státy federální republikou tvořenou padesáti státy a soudní soustava se zde proto dělí na dva základní systémy: systém státních soudů a systém federálních soudů, na jehož vrcholku stojí právě Nejvyšší soud USA, a jednak proto, že Spojené státy na rozdíl od ČR spadají do odlišného právního systému.

VI. 1. Systém a organizace soudů v USA

Vzhledem k tomu, že se ve Spojených státech uplatňuje zcela odlišný systém a organizace soudů než u nás, jeví se jako vhodné, abych čtenáře nejprve seznámila s organizační strukturou soudnictví v USA, než-li přikročím k samotné činnosti jejich nejvyšší soudní instance.

„Spojené státy americké mají 52 zvláštních soudních systémů: jeden federální systém, 50 systémů pro každý stát a konečně jeden soudní systém pro Distrikt of Columbia.“¹

„Soudní systém na úrovni jednotlivého státu většinou vypadá tak, že na vrcholu pyramidy stojí Nejvyšší soud toho kterého státu, fungující jako soud odvolací. Některé státy mají pod Nejvyšším soudem ještě odvolací soudy. Na nižší příčce stojí soudy nazývané často „superior“ (vyšší, superiorní) nebo „distrikt“ (okresní), jež jsou obecnými soudy prvního stupně. Nejnižší v hierarchii stojí soudy municipální, popř. soudy spravedlnosti a soudy malých nároků. Tyto soudy rozhodují pouze některé jednodušší typy případů, přičemž sporná částka nesmí přesáhnout

¹ Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Brno : Masarykova univerzita, 2004, str. 324

určitý limit.“¹ Přestože organizace systémů státních soudů vykazuje určité odlišnosti v jednotlivých státech, všem státům je společná skutečnost, že v každém státě jde o soustavu uzavřenou Nejvyšším soudem daného státu. Vytváření státních soudů je zčásti odlišné od vytváření soudů federálních. Soudci státních soudů jsou buď voleni lidem nebo jmenováni guvernérem příslušného státu. Funkční období státních soudců je v jednotlivých státech rozličné od 4 let až na doživotí.²

„Na vrcholku hierarchie federálního systému stojí Nejvyšší soud USA („United States Supreme Court“). Na nižším stupínku v hierarchii federálních soudů stojí federální odvolací soudy („courts of appeal“). Je jich celkem 13, z toho 11 představují odvolací soudy organizované na teritoriálním principu do okruhů, přičemž každý okruh pokrývá několik států. Zbývající dva odvolací soudy pokrývají jednak District of Columbia a jednak okruh federální. K posledně jmenovanému soudu se lze odvolat proti rozhodnutí ve speciálních případech.³ Ostatní federální odvolací soudy se zabývají odvoláními proti rozhodnutím federálních soudů, proti rozhodnutím Daňového soudu, Soudu pro konkursní řízení a proti rozhodnutím federálních administrativních orgánů. Mezi složky základního stupně federálního soudního systému tedy patří všechny soudy a instituce, proti jejichž rozhodnutí se lze odvolat k federálním odvolacím soudům.“⁴

VI. 2. Angloamerický systém obecného práva

Výrazným prvkem, jež odlišuje činnost Nejvyššího soudu ČR od Nejvyššího soudu USA, je především skutečnost, že se jedná o zcela odlišné právní systémy, jež se různí v pohledu na jednotlivé prameny

¹ Viz tamtéž, str. 325

² Josef Blahož, Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001

³ Mezi něž patří záležitosti patentů a ochranných známek, v nichž rozhodl Úřad pro patenty a ochranné známky, nebo záležitosti rozhodnuté Soudem pro mezinárodní obchod, anebo záležitosti rozhodnuté Soudem pro nároky vůči USA („Claims court“).

⁴ Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Brno : Masarykova univerzita, 2004, str. 325

práva, zejména pak obě právní kultury zcela odlišně chápou samotný pojem závaznosti soudcovského práva, jež je ohledně činnosti nejvyšších soudů rozhodující. Zákony tak ve Spojených státech přicházejí do praxe až prostřednictvím soudního rozhodnutí, které je právem považováno za základ práva v USA.

„V americkém právu jsou značné rozdíly mezi právem federálním a právy jednotlivých zemí, což je dáno charakterem státního uspořádání USA. V této souvislosti vzniká také otázka, kolik vlastně existuje systémů práva v USA, resp. zda existuje federální obecné právo. Tyto otázky jsou předmětem dlouholetých sporů amerických právníků, někteří argumentují ve prospěch jednotného obecného práva, jiní vychází z faktického stavu více než padesáti soudních systémů jednotlivých amerických států. Výsledkem rozporu je teze o existenci obecného práva jednotlivých států, které však neplatí absolutně, neboť při neexistenci precedentu uvnitř jednoho státu se orgány zabývající se právní činností bez rozpaků opřou o precedens přijatý ve státě jiném.“¹

Ústava Spojených států se svým postavením blíží k ústavě v zemích kontinentálního systému, neboť je jakoby nadřazena obecnému právu, ale současně musí být vykládána v souladu s principy obecného práva. Její text pružně vykládaný Nejvyšším soudem USA umožňuje její přizpůsobování se novým politickým a ekonomickým trendům života společnosti. Psaná ústava včetně řady ústavních doplňků a její význam takto odlišuje právo USA od práva anglického, přestože obě práva náležejí do stejného typu právní kultury.²

Ve Spojených státech se dále uplatňuje zásada soudní kontroly nad ústavností zákonů, která je jinak opět atributem kontinentálního systému. Odlišností je to, že Nejvyšší soud USA nerozhodne o ústavnosti, resp. neústavnosti zákona státu, dokud soudy tohoto státu neupřesní svým výkladem jeho význam. Takto jde tedy spíše o rozhodnutí, zda je v souladu s ústavou Spojených států výrok příslušného soudu nežli ustanovení zákona. Pokud precedenční doktrína v Anglii zavazuje soudce

¹ Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Brno : Masarykova univerzita, 2004, str. 306

² Viz tamtéž, str. 307

dodržovat rozhodnutí vyšších soudů v analogických případech, o Spojených státech můžeme říci, že zde toto pravidlo není tolik rigorózní. Vzhledem k velikosti Spojených států a počtu soudců je třeba zabránit vytvoření nepřekonatelných rozdílů mezi právy jednotlivých států. Toho je dosahováno zejména tím, že Nejvyšší soud USA a Nejvyšší soudy států nejsou povinny zachovávat vlastní rozhodnutí a tím mohou měnit ustálenou soudní praxi.¹

VI. 3. Nejvyšší soudní instance USA

Nejvyšší soud USA („United States Supreme court“) završuje systém federálních soudů, jež se skládá z distriktních federálních soudů, apelačních federálních soudů a zmíněného Nejvyššího soudu USA, a představuje tak nejvyšší soudní instanci Spojených států. K jeho rozhodnutí není odvolání, to však neznamená, že by bylo neměnné. Rozhodnutí Nejvyššího soudu může být změněno pouze jeho dalším rozhodnutím nebo Ústavním dodatkem.

„Tento soud je soudem odvolacím a jako takovému mu přísluší pravomoc zvažovat otázky práva, nikoliv otázky faktu. Většina případů, které projednává, přichází od federálních odvolacích soudů nebo od nejvyšších soudů jednotlivých států. Ve většině případů záleží na vůli Nejvyššího soudu, zda se případem bude zabývat či nikoliv. Tato diskrece soudu se nazývá jurisdikce „certiorari“. Ve výjimečných případech však má Nejvyšší soud tzv. „original jurisdiction“ (původní pravomoc, což znamená, že se zabývá případem v první instanci (v tomto případě mu přísluší zabývat se též otázkami faktu). Jedná se o případy sporů mezi jednotlivými státy svazku, o případy týkající se cizích velvyslanců, ministrů apod., o případy sporu mezi Spojenými státy a některým z členských států svazku a konečně o případy, kdy USA vystupují proti občanům jiného státu.“²

¹ Viz tamtéž.

² Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Brno : Masarykova univerzita, 2004, str. 324

Je považován za jednu z nejmocnějších institucí Ameriky. Nejvyšší soud USA totiž smí zrušit jakýkoliv zákon a jakýkoliv akt státních orgánů v USA, přičemž soudci při svém rozhodování nejsou vázáni ničím jiným než Ústavu, jejími dodatky a svým svědomím. Doslova tvoří právo, které přebíjí vše, včetně názoru Kongresu nebo prezidenta. Dopad rozsudků ovlivňuje zemi na mnoho let. Vzhledem k tomu, že je orgánem soudní kontroly ústavnosti, náleží mu obdobné poslání jako Ústavnímu soudu ČR. Narozdíl od Čech, kde jsou ústavní soudci jmenováni na deset let, členové Nejvyššího soudu USA jsou jmenováni bez omezení délky mandátu. Stalo se zvykem označovat jednotlivé etapy rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu USA jménem jeho předsedy.¹ S etapami funkčního období předsedů Nejvyššího soudu do určité míry koresponduje také periodizace trendů judikatury Nejvyššího soudu v daném období.

Všichni federální soudci jsou jmenováni v souladu s ústavou USA prezidentem Spojených států na základě porady a se souhlasem senátu. Soudci jsou jmenováni doživotně, což znamená, že se nedopustí jednání, které by je diskvalifikovalo jako soudce. Soudci Nejvyššího soudu USA tedy zastávají svou funkci doživotně, pokud nerezignují, neodejdou do důchodu, nebo nejsou z úřadu odvoláni. Ve Spojených státech je postavení soudce nesrovnatelně prestižnější funkcí než v jiných státech a z toho důvodu se také stává funkce soudce podstatně přitažlivější než v jiných zemích. Zvláště to platí o soudech federálních. Pokud jde o soudce Nejvyššího soudu USA, je jmenování osob politicky, ideologicky a osobně přijatelných pro prezidenta takřka pravidlem za celé období dějin v USA ve 20. století. „H. J. Abraham uvádí, že typickým nastupujícím soudcem Nejvyššího soudu USA je 50-55letý muž, běloch, protestant, anglosaského původu, z nejvyšší sociální vrstvy nebo vyšší střední vrstvy, z městského prostředí, z dobře ekonomicky situované společensky známé a politicky aktivní rodiny a s dlouholetými zkušenostmi ve státním nebo veřejném životě.“²

¹ www.libinst.cz/clanky.php?id=603

² Abraham, H. J., *The Judiciary*, str. 65 n.

Není státu, v němž by instituce Nejvyššího soudu měla větší váhu a politický dopad, než je tomu právě v USA. Jména devíti soudců Nejvyššího soudu USA jsou na rozdíl od jiných zemí veřejnosti známá. Otázkou zůstává, kolik občanů České republiky zná kromě jména současné předsedkyně Nejvyššího soudu ČR, jejíž jméno vešlo do podvědomí široké veřejnosti především kvůli sporům, jež vede s prezidentem republiky, jména ostatních soudců Nejvyššího soudu ČR.

„Ústava Spojených států amerických je v současné době považována za jednu z nejstarších ústav na světě. V procesu faktických modifikací ústavního systému USA, jež byl z hlediska svého vyjádření v textu ústavy již společenským vývojem zcela překonán, náleží neobyčejně významná role soudní kontrole ústavnosti – judicial review, přičemž hlavním realizátorem je Nejvyšší soud USA. Předmět soudní kontroly ústavnosti v USA tvoří tři okruhy ústavněprávních vztahů: 1. pravomoci nejvyšších státních orgánů a vztahy mezi nimi, které zejména také zahrnují určení mezí pravomocí těchto orgánů; 2. vztahy mezi federací a státy, v nichž jde především o vymezení federální a státní pravomoci; 3. vztahy mezi jednotlivcem a státní mocí, ať již jde o federální moc, či moc jednotlivých států, tedy problematika lidských práv. Ochrana lidských práv je nejdůležitější a zdaleka nejvýznamnější funkcí soudní kontroly ústavnosti nejen v USA, ale v naprosté většině všech konkrétních druhů soudní kontroly ústavnosti.“¹

Ve Spojených státech je soudní kontrola ústavnosti (judicial review) nazývána jako integrální a inherentní součást obsahu soudnictví vůbec, jež realizuje adaptabilitu ústavy a ústavních hodnot v souladu s měnícími se podmínkami společnosti. Můžeme tedy říci, že proměnná judikatura adaptuje a realizuje neměnné hodnotové principy demokratické ústavy. Vliv judikatury Nejvyššího soudu USA na judikaturu evropských ústavních soudů je mimořádně velký v důsledku praktičnosti a dlouhodobou zkušeností ověřených pravidel a doktrín. Po vzoru Nejvyššího soudu USA se tak ústavní soudy v kontinentální

¹ Josef Blahož, Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001, str. 112

Evropě zaměřují od konce šedesátých let téměř výlučně na garanci základních lidských a občanských práv a svobod.¹

Ačkoli v USA mají všechny soudy povinnost rozhodovat otázky federální ústavnosti,² dominující úlohu v tomto směru hraje zajisté právě Nejvyšší soud, neboť v praxi zřídka kdy dojde k tomu, aby se otázka federální ústavnosti, rozhodovaná v nižších soudních instancích nedostala s použitím některé z forem procesního v konečné instanci před Nejvyšší soud USA, jež se skládá z předsedy (chief Justice) a 8 soudců (Associate Justices).³ Mezi klíčové úkoly Nejvyššího soudu náleží jeho pravomoc kontrolovat zákony a vládní usnesení, a tak zajistit, že neporušují principy zakotvené v Ústavě. Tento postup, jež se označuje jako soudní revize (judicial review), umožňuje Soudu napadnout zákony, které odporují Ústavě.

Nejvyšší soud USA může rozhodovat o ústavnosti jedině tehdy, jestliže je mu v souladu s procesním právem předložen konkrétní případ, v němž jde o konflikt práv a zájmů soupeřících stran. Z pohledu našeho ústavního práva můžeme říci, že se jedná o konkrétní kontrolu ústavnosti. „Americké právo rozeznává čtyři procesní prostředky, jimiž se v oblasti soudní kontroly ústavnosti zahajuje řízení⁴ před Nejvyšším soudem USA: odvolání (Appeal)⁵, přímé odvolání (Direct Appeal)⁶, Writ of Certiorari⁷ a Certificate¹.“² V současné době Nejvyšší soud

¹ Viz tamtéž, str. 433

² V rozhodnutí *Lent v. Tillson* (1891) prohlásil Nejvyšší soud USA, že i okresní soud jednotlivého státu (county court) má povinnost rozhodovat otázky vznikající z ústavy USA.

³ Josef Blahož, *Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled*, Praha : ASPI, 2001

⁴ Řízení před Nejvyšším soudem USA probíhá na základě procesního řádu přijatého samotným Nejvyšším soudem USA.

⁵ Zásadně vystupuje Nejvyšší soud USA v odvolacím řízení jako třetí instance, tzn., že odvolání do rozhodnutí federálních distriktních soudů jím mohou být přezkoumána až poté, co o nich bylo rozhodnuto ve federálních apelačních soudech (výjimkou je institut injunction).

⁶ Pokud jde o rozhodnutí Nejvyššího soudu státu, je možné přímé odvolání k Nejvyššímu soudu USA tehdy, byla-li při projednávání věci vznesena jednou ze stran otázka ústavnosti federálního zákona (mezinárodní smlouvy) a Nejvyšší soud státu prohlásil zákon (smlouvu) za neústavní, nebo byla-li při projednávání věci vznesena otázka, zda státní zákon neodporuje federální ústavě, zákonu nebo mezinárodní smlouvě a Nejvyšší soud státu prohlásil státní zákon za ústavní. Přímé odvolání k Nejvyššímu soudu USA je rovněž možné tehdy, prohlásil-li federální distriktní soud za neústavní zákon Kongresu.

⁷ Jde v podstatě o umožnění, aby rozhodnutí federálního nebo Nejvyššího soudu bylo přezkoumáno Nejvyšším soudem USA, a to z důvodů, které mají pro procesní stranu, jež žádá o udělení Writ of Certiorari, zásadní význam.

USA přijímá k řešení všechny politicky a právně spornější otázky federální ústavnosti, kde nižší soudní instance není jednoznačně vázána precedentem Nejvyššího soudu USA. Přestože se z hlediska pouhého hodnocení procesních forem úpravy soudní kontroly ústavnosti (judicial review) může zdát, že má její realizace Nejvyšším soudem USA převážně diskreční charakter, v praxi tomu tak vždy nebývá.

Jedním z nejvýznamnějších rysů soudní kontroly ústavnosti v USA je skutečnost, že zahrnuje problematiku celé sféry ústavnosti a není omezena pouze na určité otázky vznikající na základě ústavy. „V porovnání s rozbořem ústavního soudnictví kontinentální Evropy činí při analýze ústavního soudnictví USA značné obtíže odlišit právní úpravu forem a procesu ústavního soudnictví od jeho praktické funkce, neboť i právní úprava jeho forem a procesu je pouze minimálně upravena statutárně a je tedy nutno ji zpravidla vyinterpretovat z konkrétních rozhodnutí, jež jsou pak zároveň projevem funkce ústavního soudnictví. Záleží však na Nejvyšším soudu samém, v jaké míře je v konkrétní společenské situaci a v konkrétním personálním složení jednak schopen a jednak ochoten společenskou potřebu změn právních forem ústavního soudnictví odrážet.“³

VI. 4. Odlišné funkce nejvyšších soudů

Přestože se jedná v obou státech o vrcholné soudní instance, jsou patrné jisté rozdíly v jejich činnosti a funkcích, jež mají naplňovat. Nejvyšší soud ČR se sídlem v Brně je vrcholným soudním orgánem ve věcech patřících do pravomoci soudů v občanském soudním řízení a v trestním řízení s výjimkou záležitostí, o nichž rozhoduje Ústavní soud ČR a Nejvyšší správní soud ČR. Z uvedeného tedy vyplývá, že mezi

¹ K řízení by Certificate dochází tehdy, když federální apelační soud požádá Nejvyšší soud USA, aby rozhodl konkrétní závažnou právní otázku. Nejvyšší soud USA může buď otázku zodpovědět (žádající soud je pak odpovědí vázán), nebo si může vyžádat postoupení celého případu a sám o něm s konečnou platností rozhodnout.

² Josef Blahož, Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001, str. 93

³ Viz tamtéž, str. 75

nejvyšší soudní instance v naší republice patří jednak Ústavní soud jako zvláštní orgán ochrany ústavnosti a jednak Nejvyšší soud společně s Nejvyšším správním soudem jako vrcholné soudní orgány v rámci obecné soustavy soudnictví. Naopak ve Spojených státech je Nejvyšší soud USA jedinou nejvyšší soudní instancí stojící na vrcholku hierarchie federálního systému a k jeho rozhodnutí již není odvolání. Podstatnou odlišností od našeho Nejvyššího soudu je skutečnost, že Nejvyšší soud USA může také rozhodovat o souladu zákonů a ústavy, neboť zde není zřízen specializovaný ústavní soud jako v ČR. Jelikož jsou Spojené státy federální republikou, Nejvyšší soud USA má rovněž oprávnění rozhodovat o sporech mezi federací a jednotlivými federálními státy.

V ČR je tedy zřízen zvláštní soudní orgán ochrany ústavnosti, jehož poslání je obdobné jako v případě Nejvyššího soudu USA. Pokud jde o náš Ústavní soud, je třeba mít na zřeteli, že Ústavní soud není soudem nadřazeným obecným soudům, není tedy soudem poslední instance a přezkoumává „pouze“ ústavnost, nikoli zákonnost či správnost soudních rozhodnutí. Úkolem Ústavního soudu je „jen“ ochrana ústavně zaručených základních práv a svobod. V rámci poskytování této ochrany může též přezkoumávat rozhodnutí nejvyšších soudů (Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu) z hlediska jejich souladu s ústavními zákony. Pokud Ústavní soud shledá ústavní stížnost důvodnou, tj. pokud zjistí, že bylo porušeno nějaké základní právo či svoboda zaručené ústavním pořádkem, může podle ustanovení § 82 odst. 3 zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušit. Vzhledem k tomu, že se ústavní stížnost podává ve lhůtě 60 dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje, je zřejmé, že zrušeným rozhodnutím může být v civilních věcech právě rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR.¹

Jak již bylo uvedeno, k rozhodnutí Nejvyššího soudu USA není odvolání. Nabízí se proto otázka, jakým způsobem může být takové rozhodnutí změněno, jestliže v zemi neexistuje Ústavní soud, jež by byl

¹ www.concourt.cz

oprávněněn rozhodnutí Nejvyššího soudu, pokud by porušovalo ústavně zaručené právo či svobodu, zrušit. Změny rozhodnutí může být proto dosaženo pouze dalším rozhodnutím Nejvyššího soudu nebo Ústavním dodatkem.

Oba nejvyšší soudy plní důležitou roli při sjednocování judikatury dané země. Soudcovské právo je tedy relevantním pramenem nejen ve Spojených státech, ale též v České republice. Tím, co odlišuje angloamerický precedens od kontinentální judikatury, je pak především rozsah, v němž se soudce při tvorbě práva může pohybovat, a dále pak formální mechanismy, které se uplatňují při tvorbě a publikaci soudcovského práva. Liší se samozřejmě i způsoby užití soudcovského práva při argumentaci v procesech autoritativní aplikace.¹

Odlišné funkce nejvyšších soudů můžeme spatřovat také v tom, že rozhodování Nejvyššího soudu USA má především prospektivní charakter, kdežto v právní úpravě a činnosti Nejvyššího soudu ČR je pozorovatelný jak prvek retrospektivní, tak i určitý prvek prospektivní, zejména jedná-li se o civilní dovolání. Primárním účelem Nejvyššího soudu USA je tedy nikoliv napravovat pochybení nižších soudů, ale vytvářet nová precedentní rozhodnutí, jež budou následována v budoucích kauzách nižšími soudy. Tím, že tvoří právo pro futuro, jedná se o prospektivně orientovaný model. Naopak Nejvyšší soud ČR je institucí primárně zaměřenou na korekci právních chyb v jednotlivých kauzách a slouží k zajišťování jednotné judikatury napříč soudním systémem. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sice může mít v určitých případech precedentní význam, půjde však většinou pouze o vedlejší produkt takového rozhodnutí, jehož základním smyslem byla kontrola správnosti rozhodnutí nižšího soudu.²

Rozdílná je též vnitřní struktura nejvyšších soudních instancí. V Nejvyšším soudu USA zasedá již od roku 1869 vždy jeden předsedající a osm dalších soudů³, na rozdíl od našeho Nejvyššího soudu, který

¹ Jaromír Harvánek a kolektiv, Teorie práva, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008

² Z. Kühn, M. Bobek, R. Polčák, Judikatura a právní argumentace, Praha : Auditorium, 2006

³ www.bbc.co.uk/czech/specials/1836_us_government/index.shtml

v roce 2007 čítal 62 soudců (38 soudců sloučeného občanskoprávního a obchodního kolegia a 24 soudců trestního kolegia).¹ Nejvyšší soud USA se nečlení na kolegia, jak je to obvyklé v jiných zemích, Českou republiku nevyjímaje, ale rozhoduje o všech záležitostech v plénu. K přípravě celého průběhu řízení, a zejména pak k přípravě rozhodnutí, mají Nejvyšší soud USA i jeho jednotliví soudci k dispozici rozsáhlý úřednický aparát. Zvláště významné místo v něm náleží tzv. konzulantům. Jedná se o v justiční službě školené právníky, kteří formulují vyjádření a rozhodnutí jednotlivých soudů.² Se soudci Nejvyššího soudu ČR spolupracují od roku 2000 jejich asistenti, jež mají na starost zejména přípravu podkladů pro rozhodování, ale mohou též pomáhat soudcům při výkonu jejich činnosti.

Základem rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu ČR je rozhodování o mimořádných opravných prostředcích – o dovoláních a stížnostech pro porušení zákona. Náš právní řád je založen na zásadě dvojinstančnosti soudního řízení, a proto by Nejvyšší soud jako soud odvolací mohl rozhodovat pouze za předpokladu, že by odvolání směřovalo proti rozhodnutí Vrchního soudu, jež by v dané věci rozhodoval jako soud první instance. „Naproti tomu Nejvyšší soud USA zásadně vystupuje v odvolacím řízení jako třetí instance, tzn. že odvolání do rozhodnutí federálních distriktních soudů jím mohou být přezkoumána až poté, co o nich bylo rozhodnuto ve federálních apelačních soudech. Výjimku tvoří případy, kdy na žádost appellanta komise složená ze 3 soudců (2 z distriktního soudu a 1 z apelačního soudu) udělí injunction ve vztahu k zákonu, jehož ústavnost či neústavnost je projednávána. Institut injunction je používán, jde-li o neústavnost zcela zjevnou.“³ K tomu dochází, pokud jde o základní lidská práva.⁴ „Pokud jde o působení Nejvyššího soudu USA jako soudu odvolacího ve třetí instanci, dochází k tomu pouze v případech, kdy

¹ Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu ČR za období let 1993-2007

² Josef Blahož, Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001

³ Josef Blahož, Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001, str. 93

⁴ K tomu srov. Abraham, H.J., The Judiciary, The Supreme Court in the Governmental Process, New York 1996, str. 26 n.

federální apelační soud prohlásil za neústavní federální zákon na základě žaloby, v níž buď jako navrhovatel, nebo jako odpůrce vystupují Spojené státy, nebo kdy tento soud rozhodl, že zákon státu odporuje Ústavě USA, federálnímu zákonu nebo mezinárodní smlouvě, kterou uzavřely Spojené státy. Pokud jde o rozhodnutí Nejvyššího soudu státu, je možné přímé odvolání k Nejvyššímu soudu USA tehdy, byla-li při projednávání věci vznesena jednou ze stran otázka ústavnosti federálního zákona (mezinárodní smlouvy) a Nejvyšší soud státu prohlásil zákon (smlouvu) za neústavní, nebo byla-li při projednávání věci vznesena otázka, zda státní zákon neodporuje federální ústavě, zákonu nebo mezinárodní smlouvě a Nejvyšší soud státu prohlásil státní zákon za ústavní. Přímé odvolání k Nejvyššímu soudu USA je rovněž možné tehdy, prohlásil-li federální distriktní soud za neústavní zákon Kongresu. Odvolání tvoří přibližně asi 10 % případů každoročně rozhodovaných v Nejvyšším soudu USA, možnosti jeho použití jsou značně omezené.“¹ „Převažující většinu náplně rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu USA tvoří případy projednávané v řízení by Certiorari.² Toto řízení počíná žádostí procesní strany o udělení Writ of Certiorari (tedy v podstatě o umožnění, aby rozhodnutí federálního nebo Nejvyššího soudu státu bylo přezkoumáno Nejvyšším soudem USA), a to z důvodů, které mají pro tuto procesní stranu zásadní význam. Udělení Writ of Certiorari je tedy výlučně jen záležitostí soudní diskrece na základě zvláštního a významného důvodu.“³ Celkově by bylo možno říci, že z hlediska procesní úpravy má realizace soudní kontroly ústavnosti (judicial review) Nejvyšším soudem USA převážně diskreční charakter. Nejvyšší soud ČR naproti tomu disponuje diskreční pravomocí pouze v případě civilního dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř., kdy je mu svěřena pravomoc posoudit, zda napadené rozhodnutí odvolacího soudu má či nemá po právní stránce zásadní význam, a umožnit tak jeho přezkum v dovolacím řízení.

¹ Josef Blahož, Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001, str. 94

² Přeloženo z latiny znamená, aby podstatná otázka řízení byla učiněna jasnou – objasněna.

³ Josef Blahož, Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001

V této kapitole jsem se snažila vystihnout podstatné rozdíly ve funkcích obou nejvyšších soudů. Odlišností bychom našli samozřejmě mnohem více, ale s ohledem na téma mé diplomové práce, jsem chtěla pouze v náznacích nastínit, jak funguje Nejvyšší soud v jiném státním uspořádání, jež je považován za jednu z nejmocnějších institucí Ameriky, a je povolán plnit především významné jednotící a integrační poslání z hlediska funkce celého právního systému Spojených států, v němž soudní interpretace statute law i common law hraje dominující roli.

Závěr

Přestože od pádu komunistického režimu uplynulo již téměř dvacet let a z českého soudnictví se postupně díky mnoha reformám justice zrodil systém, jež naplňuje znaky moderního soudnictví, stále v České republice přetrvávají jisté problémy, se kterými se naše soudy potýkají, Nejvyšší soud ČR nevyjímaje. Hlavními problémy justice jsou především délka řízení, zvyšující se nápad v jednotlivých agendách a z toho pramenící počet nedodělků napadených věcí.

Hlavním účelem mé diplomové práce bylo mimo jiné též zhodnotit současnou situaci, v jaké se Nejvyšší soud nachází a jak se mu daří naplňovat jednotlivé sjednocovací funkce, jež jsou pro jeho činnost relevantní. Zaměříme-li pozornost na zhodnocení činnosti Nejvyššího soudu ČR od jeho vzniku, můžeme konstatovat, že v posledních několika letech prudce vzrostl počet věcí, které napadly, a to zejména v působnosti občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR, zároveň stagnoval, resp. v posledních dvou letech dokonce klesal počet soudců Nejvyššího soudu. Přes veškerou snahu soudců a jejich asistentů neustále stoupá počet nevyřízených věcí tížících toto kolegium Nejvyššího soudu a prodlužuje se tak nežádoucím způsobem délka soudního řízení. Soud by měl v první řadě změnit své vnímání v české justici a zachovat si svou exkluzivitu. Měl by vstupovat pouze do zásadních, složitých, rozporných a jinak výjimečných otázek a svou rozhodovací činností v těchto otázkách tak přispívat ke sjednocování rozhodovací činnosti nižších soudů. Současnou situaci, kdy je Nejvyšší soud často mylně považován za řádnou třetí instanci, a kdy na soud často chodí dovolání i v malicherných případech, by nevyřešilo ani další navýšení počtu soudců působících u dovolacího soudu, jež se nabízí jako jedno ze dvou možných řešení stávající situace.

Se zvýšením počtu soudců a dalšího odborného personálu jsou ovšem nutně spojeny nejen zvýšené požadavky na finanční prostředky

z rozpočtu ministerstva spravedlnosti, ale také nutnost rozšíření budovy Nejvyššího soudu, která je již nyní kapacitně plně vytížena. Druhým možným řešením, které se jeví jako lépe realizovatelné, je změna procesních předpisů, jež by omezila přípustnost nejpočetnější agendy Nejvyššího soudu, kterou je dovolání a snížil by se tak rozsah napadených věcí, které mají být přezkoumány v rámci dovolacího řízení. Nejschůdnějším řešením by ovšem byla zajisté kombinace obou nabízených přístupů.

Přestože byl Nejvyšší soud ČR ohledně své činnosti v minulých letech spíše podrobován kritice, domnívám se, že se za 15 let svého působení proměnil v instituci, o níž právem můžeme říci, že je jedním z nejdůležitějších garantů práva na spravedlivý proces v našem státě a výrazným způsobem přispívá ke sjednocování rozhodovací činnosti soudů nižších stupňů. Za poslední dobu též výrazně stoupla kvalita rozhodování Nejvyššího soudu, neboť se soudci naučili respektovat nejen nálezy Ústavního soudu, ale také judikaturu evropských soudů, jež s ohledem na přistoupení ČR do Evropské unie nabývá na významu.

Doufejme, že se v dohledné době podaří zrealizovat některé z nastíněných řešení, jež mají napomoci ke snížení počtu napadených věcí především v civilní agendě a Nejvyšší soud ČR se propříště bude zabývat pouze zásadními a složitými případy a kvalita jeho rozhodnutí, jimiž sjednocuje rozhodovací praxi nižších soudů, bude stále stoupat.

Seznam použité literatury:

Internetové prameny:

www.wikipedia.org
www.concourt.cz
www.jinepravo.blogspot.com
www.nsoud.cz
www.ct24.cz
www.ceskenoviny.cz
www.libinst.cz
www.bbc.co.uk
www.ipravnik.cz

Knižní prameny:

- Blahož J., Soudní kontrola ústavnosti : srovnávací pohled, Praha : ASPI, 2001
- Boguszak J., Čapek J., Gerloch A., Teorie práva, Praha : ASPI, 2004
- Bork R. H., Amerika v pokušení : právo vystavené svodům politiky, Praha : Victoria Publishing, 1993, (z angličtiny přeložil Zdeněk Masopust)
- Bureš J., Drápal L., Dovolání podle občanského soudního řádu, Praha : C. H. Beck, 1994
- Bureš J., Drápal L., Mazanec M. Občanský soudní řád, 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2001
- Bureš J., Drápal, L., Krčmář Z., Mazanec M., Občanský soudní řád, 6. vydání, C. H. Beck, Praha 2003
- Hanuš L., Právní argumentace nebo svévole, Praha : C.H. Beck, 2008
- Harvánek J. a kolektiv, Teorie práva, Brno : Masarykova univerzita, 2004
- Harvánek J. a kolektiv, Teorie práva, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008
- Kelsen H., Všeobecná teorie norem, Brno : Masarykova univerzita, 2000
- Kenneth J., The Supreme Court A to Z, second edition, 1998
- Klíma K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005

Kühn Z., Bobek M., Polčák R., *Judikatura a právní argumentace*, Praha : Auditorium, 2006

Nejvyšší soud ČR v Brně, Praha : Orac, 2003

Paddock L., *Facts about the Supreme Court of the United States*, 1996

Sbírka rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR, Praha : Orac, 2004

Schelleová I., *Český civilní proces*, Praha : Linde, 1997

Schelleová I. a kolektiv, *Civilní proces*, Praha : Eurolex Bohemia, 2006

Schelleová I. a kolektiv, *Organizace justice a právní služby*, Ostrava : Key publishing, 2008

Stavinohová J., Hlavsa P., *Civilní proces a organizace soudnictví*, Brno : Masarykova univerzita, 2003

Šimíček V. (ed.), *Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?*, Brno : Masarykova univerzita, 2007

Vrcha P., *Civilní judikatura : výběr aktuálních rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu ČR*, Praha : Linde, 2005

Waltr R., *Přehled judikatury ve věcech mimořádných opravných prostředků v občanskoprávním řízení*, Praha : ASPI, 2007

Winterová A. a kolektiv, *Civilní právo procesní*, Praha : Linde, 2006

Články, časopisy a studie:

Derka L., Kühn Z. Je anonymizace publikovaných soudních rozhodnutí vskutku nutná? *Jurisprudence* č. 1/2005

Doležal A., Doležal T., Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy, *Právní rozhledy* 15/2008

Chalupa L., *Bulletin advokacie* 7-8/2008, Přípustnost dovolání po zrušujícím rozsudku Nejvyššího soudu

Kühn Z., Baňouch H., O publikaci a citaci judikatury aneb proč je někdy judikatura jako císařovy nové šaty, *Právní rozhledy* 2005

Kühn Z., Stanoviska nejvyšších soudů: specifikum středoevropské kultury nebo komunistické reziduum?, 2005

Šimíček V., Mají nejvyšší soudy vydávat sjednocující stanoviska?, *Jiné právo*, 2007

Vojtek P., K judikatuře Nejvyššího soudu trochu jinak, Soudní rozhledy č. 9/2002

Zoulík F., Teoretické problémy sjednocování judikatury, Právník, sv. 109, 1970

Zpráva o činnosti Nejvyššího soudu ČR za období let 1993-2007

Supreme Court and Its Role in the Court System

Summary

The target of my diploma work titled "Supreme Court and Its Role in the Court System" is in particular to inform the readers about the activities, functions and composition of the supreme body of judicial power and to analyse the individual unifying functions of the Supreme Court, i.e. crucial functions from the viewpoint of unification of the decision-making practice of courts of lower instance. I believe that this work provides a complex view of these issues to the readers and contributes to understanding of the essence of this supreme judicial institution and enables the readers to make their own ideas how the Supreme Court is successful in pursuing its mission in a legal state.

My diploma work consists of six chapters. The first chapter contains a definition of the Supreme Court of the Czech Republic and a historical outline of its most important stages in the development of decision-making activities since the establishment of the Czechoslovak Republic.

The second chapter includes information for the reader about the internal organization of the Supreme Court, which enables the reader to better understand which collective bodies decide on individual matters under the powers of the Supreme Court of the Czech Republic and what is the composition of such bodies.

The most comprehensive third chapter focuses on key tasks fulfilled by the Supreme Court within the framework in the system of general courts. Individual unifying functions include decisions on higher recourse proceedings as an extraordinary remedy, taking a stand, decision-making activities of big committees' senates and, last but not least, issue of the Collection of Court Resolutions and Standpoints.

In the subsequent chapter, I briefly mention further activities of the Supreme Court by which the court participates in expert activities in

the field of law, in particular legislative, training and publication activities. This chapter also includes activities of the foreign department of the Supreme Court and its international activities.

In the fifth chapter of my diploma work, I acquaint the reader with the importance of the court law as the relevant source not only in the countries of the Anglo-American legal culture, but also in the Continental Europe, including our republic, and I also focus on the argumentation liabilities of judicature.

The last chapter of my diploma work is focused on a comparison of the activities of our Supreme Court with the activities of one of the most powerful American institution, whose judicature has an extraordinary influence on the judicature of European constitutional courts and, following its example, constitutional courts in the Continental Europe since late sixties focus their attention exclusively to the protection of fundamental rights and freedoms.

The main purpose of my work was *inter alia* to assess the current position of the Supreme Court and how it is successful in fulfilling the individual unifying functions that are relevant for its activities. Although the Supreme Court was criticized regarding its past activities, I believe that after 15 years of its existence it is one of the most important guarantors of the right to a just process in our country and significantly contributes to unification of decision-making activities of courts of lower instance. If we want to assess the existing regulation of civil higher recourse and higher recourse proceedings as such, it is desirable to mention the necessary change of procedural regulations concerning higher recourse proceedings that would restrict the admissibility of the most numerous duties of the Supreme Court and the extent of the necessary review within the framework of higher recourse proceedings. I firmly believe that a certain resolution will be realized in the near future that would help to reduce the number of challenged matters, and that in the future the Supreme Court will consider only essential and complicated cases.

Nejvyšší soud ČR; sjednocovací činnost; soudní judikatura
Supreme Court of the Czech Republic; unifying activities; court
judicature